

ÉGYETEM KÖNYVTÁRA
Folyóiratok
SZEGED

BUDAPESTI KIR. ÜGYV. T. 10220 JÚN. 21. 1922

MAGYAR NYOMDÁSZAT

A KÖNYVNYOMTATÓ ÉS TESTVÉR-
IPARÁGAK HAVI SZAKFOLYÓIRATA

SZERKESZTŐ
JANOVITS FERENC
TÁRSZERKESZTŐ
NOVÁK LÁSZLÓ

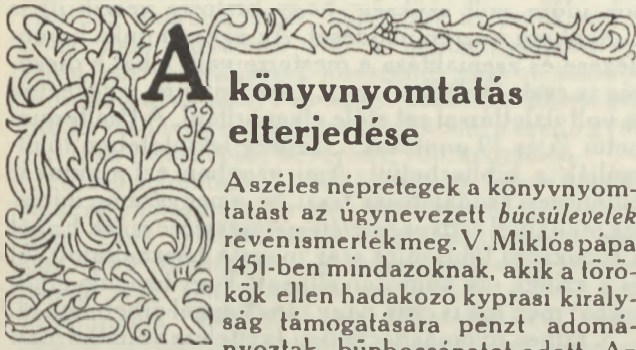
HARMINCNEGYEDIK ÉVFOLYAM
HATODIK FÜZET. 1922 JÚNIUS HÓ

2011

MAGYAR NYOMDÁSZAT

A KÖNYVNYOMTATÓ ÉS TESTVÉRIPARÁGAK HAVI SZAKFOLYÓIRATA

BUDAPEST, 1922 JÚNIUS HAVA
XXXIV. ÉVFOLYAM
6. FÜZET

A könyvnyomtatás elterjedése

Aszéles néprétegek a könyvnyomtatást az úgynevezett *búcsúlevelek* révén ismerték meg. V. Miklós pápa 1451-ben mindazoknak, akik a törökök ellen hadakozó kyprasi királyság támogatására pénzt adományoztak, bűnbocsánatot adott. Az adományozott összeg nyugtázásaképpen minden bűnbocsánatot nyert boldog halandó nyomtatott búcsúlevelet kapott. A nyomtatványok persze rendkívül káposak voltak, mert hát mindenki ügykezett a bűneitől, amelyek a középkorban állítólag nagyon elszaporodtak, megszabadulni. A kyprasi király főmegbízottja, Chappe Pál, személyesen rendelte meg Mainzban a nyomtatványokat. A bűnbocsánatot nyugtázó búcsúlevelek, minthogy pénz ellenében adták őket, egyszersmind az első értékpapiroknak is tekintetők.

Gutenberg ez alkalommal nehéz föladat előtt állott. Ehhez a munkához sokkal kisebb betűket kellett készítenie, mint amilyenek az eddigi Missal-típusok voltak. Föladatát persze sikeresen oldotta meg a mester. Az általa készített apró betűk beváltak, ezek tulajdonképpen a későbbi könyvbetűk ősei.

Az írásjelleg szempontjából kétféle búcsúlevelet különböztetnek meg. És pedig 31 és 32 sorosat. A megkülönböztetnek meg. És pedig 31 és 32 sorosat. A meglévő legregibb búcsúlevél 1454-ből való. A 31 soros búcsúlevél betűi a 36 soros biblia betűihez hasonlóak, a 32 soros búcsúlevél betűinek pedig a 42 soros biblia betűivel van rokonvonásuk. A meglévő búcsúlevél, amelyet Hannoverben őriznek, pergamenre van nyomtatva. A mainzi Gutenberg-társaság fénynyomás útján sokszorosította ezt a történelmi nyomtatványt és így a másolata minden érdeklődő számára hozzáférhető.

Visszatérve a búcsúlevelekre, meg kell említeni, hogy ennek a nyomtatványnak a betűi ugyanabban az összeállításban a későbbi nyomtatványokon többé nem jelentkeznek. A szedés valószínűleg a bűnbocsátó hatóság tulajdona volt és így föltehető, hogy a nyomtatványszükséglet kielégítése után, visszaélések megakadályozása végett, azt megsemmisítették.

Mindenesetre tény az, hogy a búcsúlevelek voltak azok, amelyek révén a nagyvilág a könyvnyomdászatot megismerte, mert ezek előtt ilyen nagy példányszámban szedésről készült nyomtatvány még nem látott napvilágot. És ezenkívül Gutenbergnek ez a munka a jól megérdemelt dicsőség mellett szép jövedelmet hozhatott, amelyet bizonyára a művészet fejlesztésére fordított.

Ezután következhetett csak a nagy mű: a biblia. Ennek a nyomtatási idejét az 1452 és 1456 közötti

időre teszik. Egy meglévő példányban a következő kézirat találták: „Illuminiert, gebunden und vollendet am Himmelfahrtsfeste Mariä 1456“ (diszítve, kötve és befejezve 1456-ban, Mária mennyemenetele ünnepén). Vissza kell emlékeznünk történelmi följegyzéseink egyik részére, ahol megemlítést nyert, hogy 1452 elején fizette Fust Gutenbergnek a második 800 forintot, tehát az előkészületnek a nagy műhöz ekkor kellett megindulnia. 1455-ben, a pör idején, Gutenberg már a biblia végén dolgozhatott. Van olyan föltevés, hogy a mester be sem fejezhette munkáját, a 42 soros bibliát, amelyet Gutenberg-bibliának is neveznek, mert a pör után a nyomda már Fusté és Schöfféré volt. Gutenberg pedig Mainzból elkerült.

A 42 soros biblia 641 kéthasábos föliöldaldból áll. Az első kilenc oldal 40, a tizedik 41, a többi azután 42 sor magas. A hasábok különféle magasságát több kutató annak tulajdonítja, hogy Gutenberg bizonyos okból túlságosan nagy „húst“ hagyott a betűkön, nyomtatás közben azután legyalult a betűtestből, hogy minél több sort hozhasson az oldalra. A kutatók úgy képzelik el a dolgot, hogy Gutenberg első nagy munkájául nem a bibliát, hanem a Missalet (miscskönyv) szemelte ki. Ehhez pedig egyazon nagyságú betűtestre kétféle betűfaj lett volna szükséges. Egy nagyobb és egy kisebb. Gutenberg a számokat és neveket a szövegtől elütő írásból akarta szedni. Ez a munka azonban nehéznek látszott és így a mester a bibliát vette elő. Minthogy azután az oldal megkivánta a tömör képet, legyalulta a betűket. A további öntésnél pedig az írást már kisebb betűtestre öntötte. Ezzel szemben azonban olyan föltevés is van, hogy Gutenberg a biblia első kilenc oldalát két Durchschuß-szal, a tizediket pedig egy Durchschuß-szal ritkította. De hogy az oldal képe még tömörebb legyen, a további oldalakat sűrűn szedte.

A 42 soros bibliát minden tekintetben mesterműnek tartják. Az írásfaj szép és egyöntetű, a szedés precíz és arányos. És az a körülmény, hogy a sorok egyformán szélesek, amellet szól, hogy Gutenbergnek már olyan szerszáma is volt, amelynek segítségével a sorokat kizárta. A mai sorzóhoz hasonló szerszám lehetett ez.

A bibliából több pergamenre és papirosra nyomtatott példányt ismernek. Kutatószakemberek állításai szerint mindegyik példány fölülmúlhatatlan mester-mű. Dr. Zedler a könyvben fölhasznált különféle papirosfajták nyomán kiszámította, hogy a 42 soros bibliának a példányszáma körülbelül 200 lehetett. Akézi másolók termeléséhez arányítva, ez már tömegtermék volt. De ha tekintetbe vesszük a könyvalkalmatlan alakját, illetve nagy terjedelmét és a könyvkereskedés fejletlen voltát — hiszen az utak és szállítóeszközök még középkoriak voltak —, a vállalkozás valami különösebb eredménnyel nem járhatott. Merthaz az eredmény kielégítő lett volna, akkor Gutenberg nemcsak Fustnak fizetett volna, hanem bizonyára újabb vállalkozásokhoz is fog.

Biró Mihály műve. Nyomatta a Seidner-féle műintézet.

A mesternek legközelebbi terve a tulajdonképeni könyvbetű megalkotása volt. Dr. Humery pénzbeli támogatása lehetővé tette, hogy ez a terv megvalósulhasson. Ezzel azután a könyvnyomtatásigazi jelentőségéhez jutott. Lehetővé vált olyan könyveknek az előállítás, amelyek gyakorlati szempontból a terjesztésre alkalmasak voltak.

Az első ilyen mű, amely a rendes könyvformát öltötte magára, a Catholicon volt. Ez volt Gutenbergnek harmadik nagyjobb szabású munkája. A fölhasznált írás körülbelül garmond nagyságú és a XV. századbeli könyvmásolók kézírásához hasonló. A Catholicon tulajdonképen latin nyelvtan, mely nyelvszabályokból és szótárakból áll. A könyv terjedelme 744 kéthasábos oldal. A meglévő példányokon az írás nem elég éles és ezért dr. Zedler a Gutenberg-társaság egyik kiadványában, amely a Catholicon másolatát mutatja be és azt kimerítően ismerteti, úgy nyilatkozik, hogy a betűket valószínűleg ölmatrixokról öntötték. A Catholicon záróirat fejezi be, amelynek szövege a következő: „Ezt a művet 1460-ban fejezték be és előállításához semmiféle írószerszámot nem használtak, hanem minták és formák bámulatosszeállítására nyomán jött létre”. Ebből a műből harminchárom papirosra és nyolc pergamenre nyomtatott példány maradt meg az utókor számára.

A Catholiconhoz használt betűkkel — a kutatók megállapításai szerint — még két könyvet és egy búcsúlevelet nyomtattak. Ezek a nyomtatványok valószínűleg a Catholiconnal egyidőben készültek. A könyvek címei: „Summa de articulis fidei” és „Tractatus

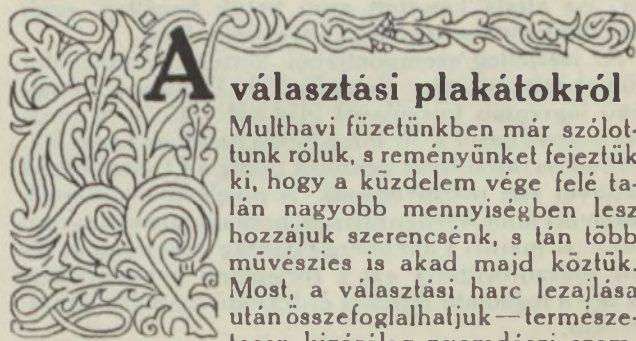
rationis”. Ezt az írást ezután még Bechtermünze Eltvilleben is fölhasználták.

A biblia nyomtatása után két évvel, 1457-ben, megjelent a Psalterium, amely két színben csodálatos tökéletességgel, iniciáléival a szakembert még ma is bámulatba ejti. A könyv záróirata a nyomtatás helyét és a nyomtatókat is föltünteti. Utóbbiaként Fust János és Schöffler Péter szerepelnek. De tekintve azt, hogy a mű 350 fölióoldal terjedelmű, kutató szakembereink kizártnak tartják, hogy a föltüntetett nyomtatók ezt a munkát önállóan végezték volna el. A betűk előállításához és maga a mű nyomtatásához olyan sok időre volt szükség, hogy biztosan veszik itt is Gutenberg közreműködését. Az egész munka berendezése és zsenialitása a mesterre vall, tehát a dicsőség is csak őt illetheti meg, bármennyire igyekeztek is volt üzlettársai ezt előle elkaparítani. A Psalterium betűi 35 és 39 pontosak. Szépség tekintetében fölműlják a biblia betűit. Ami azonban ezt a munkát különösen csodálatossá teszi, az a nagyszámú iniciálék rendkívül kedves és *ízlésesszínezésében rejlik*. Ennél a munkánál több mint száz iniciálé használtott föl és a színek oly pontosan állanak, hogy hasonló eredményt még ma is csak nagy fáradsággal érhetnénk el.

A színes nyomás technikai kivitelére vonatkozóan a vélemények igen eltérők, de általában mégis valószínűnek tartják Heinrich Wallau ama föltevését, hogy az iniciálé fémbe volt metszve és két részből állt, a tulajdonképeni betűből és az ezt körülvevő díszítésből. Minden részt azután külön nyomtak. Az eljárás hasonló lehetett, mint ahogy az a színes oklevelek nyomtatásánál még ma is szokásos, ha csupán egy vagy néhány példány elkészítéséről van szó.

Ezzel történelmi visszaillesztéseinket egyelőre befejezzük. A fölsorolt adatok — amelyeket a többször említett kutató szakemberek tanulmányaiból gyűjtöttünk össze — bizonyára hozzájárulnak ahhoz, hogy szaktársaink érdeklődését szakmánk történelme iránt fölkeltse és az eddigi esetleges téves fölfogásokat némileg tisztázzák.

N. E.

A választási plakátokról

Multhavi füzetünkben már szövegünk róluk, s reményünket fejeztük ki, hogy a küzdelem vége felé talán nagyobb mennyiségben lesz hozzájuk szerencsénk, s tán több művészies is akad majd köztük. Most, a választási harc lezajlása után összefoglalhatjuk — természetesen kizárólag nyomdászati szempontból — az egész plakátharc legfő adalékait. Csak „plakátharc”-ról lehet szó, mert a plakátokon s apró kortescédulákon kívül egyéb munkát nem igen hozott számunkra a választás. Brosúrákból például — külföldön ez a pártok arzenáljainak egyik legfő harci eszköze — Budapestén csak itt-ott láthattunk egyetlen, s azt sem osztogatták egészen ingyen.

A Budapesti Székesfővárosi Hirdető-Vállalat — igazgatójának, Hevesi Józsefnek nyilatkozata szerint — a választási küzdelem húsz-huszonöt napja alatt magában a fővárosban 429-féle választási plakátot ragasztott ki. Példányszámuk az egymilliót jóval meghaladta. E számokba azonban nincsenek belefoglalva a szociáldemokrata párt plakátjai, még pedig azért nem, mert a munkásság önmaga végezte a plakátok és röpcédulák terjesztését.

Ami a plakátok kiállítását illeti: nagy általánosságban megállapíthatjuk, hogy a munka minden sürgősége és gyakran hevenyészettsége mellett is kevés volt köztük a kritikán aluli termék, ami a magyar nyomdász munkásság elég jó szaktechnikai iskolázottságára mutat. A tipográfiai plakátművek között a munkásság plakátjai voltak a legszabatosabb kiállításúak; mintha csinálók a köteles gondosságon fölül még valami privát lelkesedést is vittek volna bele a munkáikba. Különösen igen hatásosak voltak *Dukai Károlynak*, a Világosság-nyomda mesterszedőjének ólomtészével kombinált ilyen jelszavú plakátjai: „Szóhoz akarunk jutni”, „Gyerünk az urnához” és „Sok mondanivalónk van a nemzetgyűlésen”. A többi párt plakátjainak jórészenél nagyon szembe-tűnő az anyagihiány: az egyes plakátbetűfelelésekből kevés lévén az illető nyomdákban, a szedő gyakran igen rossz hatású keverésre volt kénytelen.

Szines nyomtatású plakát aránylag kevés került a falakra. Háromról már szólottunk is a mult füzetünkben. Ezek: külföldön élő nagy plakátművésznünk, *Biró Mihálynak* a szociáldemokraták számára rajzolt szép plakátja: „A munkásság nélkül nincs építőmunka” és *Földes* plakátfestőnek két műve: egy az egységes párt számára (keselyűket hessegető magyar ember) és egy másik a gazdaságpolitikai párt számára (sziklalapot emelő óriási Mercurius). Megjelentek azóta Budapest falain:

Werth B. festőművésztől egy a Friedrich-párt részére Kellner és Mohrlüdnél nyomtatott plakát. A magyar korona mellett álldogáló fiúcskára — nyilván a kis Ottóra — mutató diszruhás magyar embert ábrázol; a férfi arckifejezése annyira édeskés, hogy még Carlo Dolce festményein is alig találhatnók párját.

Igen érdekes *Földes* plakátfestőnek a gazdaságpolitikai párt számára Pöhm J. műintézetében készült ötletes műve. Ez tulajdonképpen kettős kiadású plakát: az első kiragasztásán vízben fuldokló magyar embert látunk, akivel azonban a nemzeti zászlók alatt a parton sereglő pártok egyike sem törődik; a későbbi kiragasztásán már egy „gazdaságpolitikai párt” fölírású erős kar ragadja meg a halálra váltat, hogy kiemlje őt a partra.

Ugyancsak *Földes* rajzolta meg Apponyi Albert és Gratz Gusztáv egyszines arcképeit, amelyeket különösen a Józsefvárosban láhattunk sűrűn kiragasztva.

Apponyi Albert Gratzot ajánló levelének óriási nagyítású fakszimiléje a Grund V. utócai műintézetben került sokszorosításra.

Földes munkája az a Gratz Gusztávot ajánló plakát is, amelynek középsikját a magyar korona szines képe foglalja el; e plakátot Pöhm J. sokszorosította.

Erdekes volt még az egységes pártnak egy fölírás nélküli plakátja is, amelynek nagyon szép technikájú, tangierlappal és fekete tónusnyomással kombinált autotipiai háromszinnyomatós lemezzel *Herbsték* műintézetében készültek. A plakát az országház épületének sziluettjét adja; az előtérben ellenzéki politikusainkat karrikatúrázó léggömbök szállonganak fölfelé, a háttérben Bethlen István alakjával.

Ugyancsak a *Herbst-féle műintézet* munkája az a jó vonalasrajzú, barnán nyomtatott litográfia is, amely nagyatádi Szabó Istvánt mutatja zászlóval a kezében, körötte a csizmás választók nagy tömegével. Ez a plakát főként csak a vidéken került kiragasztásra.

Hatásosság dolgában kétségtelenül legkülönbözőbb ményt ért el plakátjaival a szociáldemokrata párt. A legnemesebb és egyszersmind legtermészetesebb emberi érzésekre apellálva, a gyermeke jövőjét féltő anyához fordul két kitűnő plakátjával, a munkásön-

Biró Mihály munkája. Nyomtatva a „Kultúra” műintézet.

éretet hangolja följebb egyebekkel. Művészet, sok szép technikai ügyesség mindegyikben.

Rongyos kis proletárfiú tárja szét karjait az egyik plakáton, s szinte hallani véljük az esengő kiáltását: „Anyám! Gondolj reám! Szavazz szociáldemokratára!” Vannyadtarcú, az élettől százszeresen meggyötört munkásasszony alakja a másikon; karján a lep-sik pöttöm penészvirága, előtte pedig nagyobbacska fiúcska, amint valami divinális megsejtéssel könyörög az anyához: szavazzon a munkásság jelöltjeire.

Mindkét plakát a „Kultúra” műintézet nyomtatása. Az első mintha *Jaschik Almos* munkája volna, a másodikat *Biró Mihály* rajzolta.

S megjelent a választás előestéjén a két legutolsó plakát is: nagy gömbölyű falóra az egyik, mondván: „Ütött a tizenkettedik óra, szavazzatok...”; rohamra szólító művészi plakát a másik, *Husz* festőművész szép munkája, a Kunossy Rt. reprodukciójában.

Aligha tévedünk, amikor azt mondjuk, hogy a művészek és technikai szakemberek vállvetett együttműködésének lehetett talán valami része a szociáldemokrata párt budapesti nagy győzelmében. Hány fásult szívben kelhetett önértet, reménység és kötelességtudás e szuggesztív művészi alkotások láttán?!

...Eltűntek a plakátok, legtöbb helyt a nyomuk se látszik többé, de a művészi munkáknak talán meg lehetett volna kegyelmezni. Fáj, hogy nem látjuk többé őket; fáj, hogy úgy bántak el velük, mint az idejüket mult ebzárlati hirdetményekkel. Mintha virágokat tapostak volna sárba. Egy nagy, szép és mindenekfölött demokratikus művészetnek, a plakátművészetnek virágait.

Régi könyvnyomtatókról

Anno 1792, tehát száz és harminc évvel ezelőtt, nagy dolog ment végbe Debrecen szabad kir. város házi könyvnyomdájában, mely az 1911-ik évben ünnepelte főnállásának a 350 éves jubileumát. E tisztes régi sokszorosítóintézet officinájának, azaz: műhelyének a szedőterme abban az időben az egyemeletes városháza frontján, a nagy tanácsterem szomszédságában vala elhelyezve, ablakai pedig a piacra, éppen a — pellengrére néztek... és ott maradt mindaddig, míg az új városháza föl nem épült, az 1838-ik évben. Szomorú esztendő! A Duna megbolondult. Március 15-én kilépett a medréből és hullámaival elárasztotta Pest-Buda ikerfővárost meg Óbuda mezővárosát. Száz meg száz lakóház és gazdasági épület dőlt romba, miközben tömérdek háziállat pusztult el. Sajnos, több ember is a hullámokban lelte halálát, többek közt Kleinrath Péter nyomó is (Trattner—Károlyi-nyomda), aki — néhai Wagner János faktor tanuló társa (Trattner—Károlyi-nyomda) — a mentési munkálatok közben vesztette el fiatal életét.

A főntebb említett „nagy dolog“ abból állt, hogy a debreceni házi nyomda új provizort kapott, ökegyelme: Szigethy Mihály tipográfus uram személyében, aki mint olyan, sorrendben a huszonkettedik vala.

Elődje: Huszti Riskó Sámuel művezető ugyanis sok rossz fát tett a tűzre és hanyag is volt. Kiadványai csínjára nem ügyelt és ráadásul a raktáron lévő példányok kezelésénél panamázott. Egyszerűen kevesebb példányszámról tett jelentést, mint amennyi a faprés alól kikerült és azt is megtette, hogy az eladott exemplárisokról sem számolt el lelkiismeretesen. Az ő provizorsága idejében a városi nyomdát súlyos csapás érte, az officina épületét tűzvész pusztította el (1790).

A városi tanács nyomára jutván Huszti Riskó Sámuel manipulációinak: az 1792-ik év február 3-án tartott tanácsülés határozata értelmében állásától elmozdította a hűtlen sáfárt, Szigethy Mihály szóciust állítván a könyvnyomató műhely élére, ideiglenes minőségben és a nyomtatványok impresszumára nem volt szabad kitennie a nevét, amit nagyon is zokon vett az új művezető, aki a szedést és nyomást Webernél, a kiváló — akkori helyesírás szerint — posoni könyvnyomató-mesternél tanulta s mikor annak rendje és módja szerint szóciussá (segéddé) avatott, otthagya tanítómesterét. Kézbevette a vándorbotot és útra kelt. Bécs városába ment. Ott, úgy látszik, nem kapott kondíciót. Visszafordult s Magyar-Ovár, Győr (itt a híres Streibig-nyomdában egy-két hétig kisegített), Komárom, Esztergom, Vác városán át Buda és Pest ikerfővárosába jött. Sem az Universitatis-nyomdában, sem a Trattner-nyomdában nem kapván alkalmazást, nekivágott az Alföldnek és az 1787-ik évben Debrecen városába vetődött. Elődje, a már főntebb említett Huszti Riskó Sámuel provizornak szüksége lévén egy szedőre, azonnal kondíciót adott a messi idegenből jött posoni műlátsnak, aki egyaránt jól értette nemcsak a magyar és német beszédet, hanem pompásan beszélt deákul is.

Provizorsága idején azonban — alább bemutatott forrásom szavai szerint — valami különös gondot nem igen fordított a vezetése alatt nyomtatott könyvekre s egyéb sajtótermékekre. Szerény, disztelen, egyszerű kiadványok azok. Sokkal külön, sokkal csinosabb kiállítású munkákat is tudott nyomtatni, amint azt megmutatta később, mikor a maga költségén állított nyomdát Nagy-Várad városában...

Gerinces és energikus ember lehetett az új művezető ökegyelme. Nem hagyott magával packázni. Az „egyelőre ideiglenesen“ való alkalmaztatás sem fért a bőgyibe és szörnyen röstelhetette azt is, hogy az impresszumra „nem tehette ki“ jóhangzású magyar nevét. A nyakas kálomista — igen helyesen — nem is állotta tovább másfél évnél ezt a kétes állapotot. Tollat fogott a kezébe és megírta a városi tanácshoz címzett alábbi instanciáját:

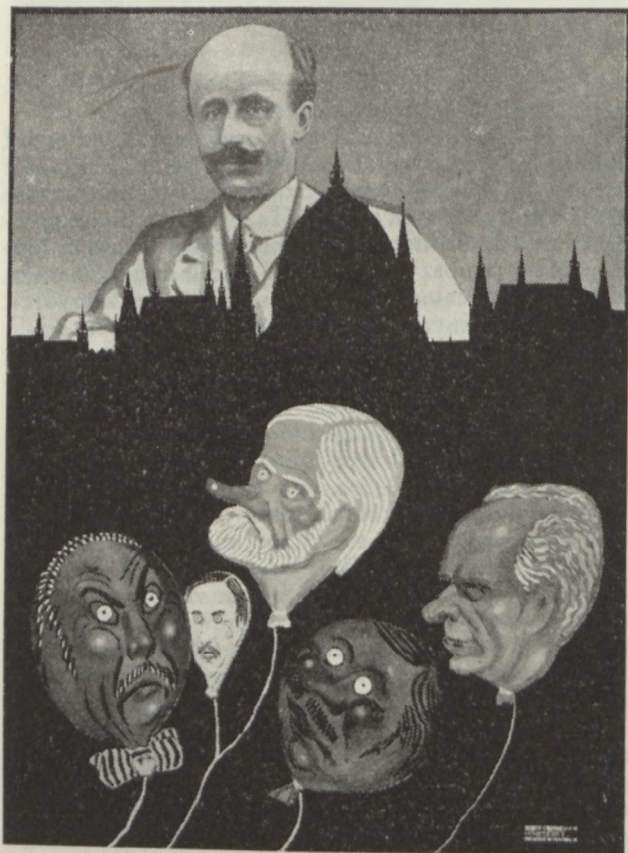
Minekutánna a T. N. Tanáts Parancsolatja szerént mindenekről számot adván: a Thecának nálam álló kultsát többé kezemhez nem vészem mindaddig, míg olyan Typogr. Provisornak nem tételtem, mint az Antecessoraim voltak, hogy t. i. mint azoknak, nekem is nevem által nyomtatódjanak minden könyvek. Elöttem tartván:

Pro primo: azt, hogy bizonytalan állapotban lenni, melly bajos állapot légyen. Pro secundo: hogy amelly hivataljaim ez előtt másfél esztendővel voltak, még azok közzül edgyet sem halasztottam el és ha ezelőtt szabadulhattam volna innen, jöllehet mások segítsége által, de mindazáltal volna Typographiám. Mellyet is alázatosan declaralok.

Debreczen, 11. Sept. anno 1793.

Szigethy Mihály,
Typogr. Provisor.

A művezető eme határozott föllépésének megvolt a fényes sikere. Ezentúl ő is megkapta ama jogokat, amiknek elődei élvezetében voltak. A nyomtatványokra rátehetette az impresszumát és ezzel Szigethy Mihály uram elérte vágyainak a netovábbját.

A kormánypárt egyik plakátja. Készült a Herbat-féle müintézet háromszines autotípiával kombinált eljárásával.

Forrásom illusztris szerzője: dr. Csürös Ferenc, a debreceni kollégium tanára nagyon valószínűnek tartja, hogy Szigethy Mihály véglegesítése azért késett, mert már munkában volt akkoriban a nyomda új szabályzata s a város tanácsa a véglegesítést (okulva az eddigi szomorú tapasztalatokon), akkorra kívánta halasztani, amikor az 1754-ik évből származó elavult provizori utasítás helyett az új utasítást léptetheti életbe. Készült is egy olyan, melyet aztán a városi tanács az 1794-ik év végén átküldött a királyi biztossághoz hozzájárulás és megerősítés végett. Mig azonban az új szolgálati utasítás ama bizonyos sánta „Amtschimmel” görhes hátán megjárta a hivatalos fórumokat, beletelt kerek harminchat hónapocská. A királyi kamara útján az 1797-ik év december 15-iki keltezéssel érkezett le a királyi rendelet, mely bizonyos változtatásokkal jóváhagyta a munkálatot s ez a következő évvel életbe is lépett. A királyi rendelet bevezetése latin nyelvű és a „Városi nyomda főügyelőinek és művezetőjének kötelességeiről” szóló munkálat két (A Typographia Inspectorai Instructiója és a Nemes Város Typographiája Provisorának Instructiója) részből áll. Egyrészt utasítást ad a nyomdára főügyelő tanácstagoknak, másrészt minden részletre kiterjedő szolgálati szabályzatot tartalmaz az officina mindenkori művezetője számára.

Erdekes és jellemző a művezetői szabályzat 16. és 17-ik paragrafusára. Ezek szóról szóra így hangzanak:

„... A Provisor a Sociusokat illendőképpen meg bétűlje, velek dúrván és gorombán ne bánjon; de azonban mint subordinatussaitól a szófogadást, engedelmességet és bétűlletet meg kívánja, és ha valamelyik azt meg nem adná, kötelességéből adott parantsolatját vagy intézését nem fogadná, anynyival inkább pedig, ha vagy szolgálatjában a Typographia körül, vagy, másképpen is valamely büntetésre méltó Excessust tenne, azt Inspector Uraiméknak jelentse be.

Az Inasokkal pedig úgy bánjon, mint szükség olyan Ifjakkal, vagy személyekkel, akik az ő vigyázása és oktatása alá adódtak, azért azoknak nem tsak a szolgálatbéli, hanem azon kívül álló magokviselésére és erköltsére is vigyázzon, a hire nélkül való kinn járást nappal se, éttzaka pedig kinn kóborolni, anynyival inkább a Typographiánn kívül hálni semmi módon se engedje, azokat a mesterségbe oktassa, tanítsa, a dologra reá hajtsa, a mellyik nem engedelmeskedik vagy excedál, vagy teljességgel alkalmatlan, azt az Inspectoratusnak be jelentse...”

Igy festett akkor a magyar helyesírás. És mernék fogadni, hogy az akkor főlzabadult segédek többek közt az iverk kilövéséhez is értettek.

A főntebbi két paragrafusra forrásom ama megjegyzést teszi, hogy „aligha csalódunk, ha ezt az emberséges szellemet a jozefinizmusnak s a vele kapcsolatos főlvilágosodás eszmevilágának tulajdonítjuk, mely ebben az időben a debreceni városháza és kollégium falai közt is sok nemesen gondolkozó, kora vezéreszméit figyelemmel kíséző ember szívében tanyát vert”. (II. József császár 1780–1790-ig uralkodott. Főlvilágosodott uralkodása alatt a hazai reformátusság végre valamennyire tágitott azokon a bilincseken, amelyeket bizonyos körök önzése minden téren reávert. A debreceni nyomda is szabadabban lélegezhetett egy időre. Mihelyt azonban a Türelmi Rendelet [Toleranz-Ediktum] megalkotója lehúnyta szemét, újból megkezdődtek a zaklatások és az 1792-ik évben, Szigethy Mihály provizorsága kezdetén, a helytartótanács ismét főlhívta a várost, hogy újjabb és régebbi kiadványainak pontos jegyzékét küldje el.)

Szigethy Mihály szakmájában eléggé jártas, ügyes könyvnyomtató volt. Kapzsi ember lehetett, mert provizorsága alatt Huszti Riskó Sámuel elődjének a példáját követte. Manipulált. Kevesebb példánnyal számolt el, mint amennyit nyomott. A debreceni kompaktorcéh is főljelentést tett ellene, azzal vádolva a provizor urat, hogy a város által nyomtatott könyveket anyósa útján a maga hasznára hozta forgalomba. A vizsgálat folyamán a tanuvallomásból kitűnt, hogy többféle visszaélést követett el, a többi között Pozsony városából hozott csinosabb kiadványokat s ezekkel magának a városi nyomdának csinált konkurrenciát. A csúnya ügyből, forrásom szerint, pör nem lett ugyan, legalább ilyenek nincs nyoma a város levéltárában, Szigethynek azonban távoznia kellett a nyomda éléről. Kilépett: 1804. év január 1-én. Ennek az évnek a végén megvette néhai Medgyessy Pál uramnak (Medgyessy György volt kispesti bíró barátom ösének), a debreceni szóciusból önállóvá lett könyvnyomtató mesternek diószegi nyomdáját az elhunyt főnök özvegyétől: 340 rhénes forintért. Az eléggé olcsó áron megvett officina főlszerelése Nagy-Váradon volt, ahol aztán csakhamar elkeseredett harc — nyomdásznyelven *piszokverseny* (Schmutzkonkurrenz) — támadt a kálvinista Szigethy Mihály és a katolikus Gottlieb Antal, a volt váci nyomdász „kartárs” közt, akire, úgy látszik, haragudott. Hogy is ne haragudott volna, mikor a váci nyomdász egy zsiros falatot ragadott ki a debreceni kolléga szájából!

Több mint bizonyos, hogy Szigethy nem volt megelégedve provizori jövedelmével és már debreceni működése idején több ízben megkísérelte, hogy — odahagyva a város szolgálatát — önállósítsa magát. Ez volt az oka annak is, hogy nem igen sokat törődött a vezetése alatt működő nyomdával, illetőleg

Kormányparti plakát. Készült a Herbst-féle kémigráfiai műintézetben.

Husz Nándor festőművész plakátja. Nyomtatta a Kunossy Rt.

az általa szállított sajtótermékek szedésével, nyomásával. Így az 1802-ik évben megpróbálkozott azzal, nem szerezhetné-e meg a váradi szeminárium nyomdát, tárgyalásokat is folytatott ez ügyben Zolnay Antal prefektussal. E tárgyalások reája nézve rosszul végződtek, mert egy komoly vetélytársra akadt Gottlieb Antal, a kiváló váci nyomdász személyében. Ez is pályázott a szóbanforgó officinára s mikor megtudta, hogy Szigethy Mihály kollégája ugyanabban a dologban sántikál, amiben ő, az 1803-ik év április havában személyesen fölkereste Debrecenben a vetélytársat s jóakaratólag megsúgta neki, hogy református vallású ember letére hiábavaló minden igyekezete és lépése.

— Beszéltem — mondta Gottlieb — az új váradi püspökkel Buda várában. Határozottan kijelentette, hogy inkább bezárátja az officinát, semhogy a kálvinista debreceni provizor kezére engedje. Nekem sokkal több kilátásom van arra, hogy megkapjam a nyomdát.

— Azt hiszed? No, majd kiludódik — jegyezte meg röviden a provizor.

Ezután Gottlieb, aki debreceni kollégáját ügyes nyomtatónak ismerte, azt ajánlotta neki, hogy társuljanak. Hiába volt minden kapacitálás. Szigethy nem fogadta el az ajánlatot, mert — mondá — „közös lónak turos a háta”. Ezután elváltak. A váci nyomdász később is több ízben kereste föl levélben újabb ajánlatokkal, de hiába. A nyakas kálvinista nem akart társas viszonyba lépni váci kollégájával...

A váradi nyomdát csakugyan Gottlieb kapta meg s az 1804-ik év június havában megkötötte a kon-

traktust Lajcsák Ferenc váradi szeminárium elöljáróval. Innen a háborúság Szigethy Mihály és Gottlieb Antal váradi könyvnyomtató mester uraimék közt... Ma már nyugodtan megférnek egymás mellett a nagyváradi — temetőben, föltéve, hogy porhüvelyük ottan helyeztetett „örök” nyugalomra.

Szigethy távozásával — ezt mondja „A Debreczeni Városi Nyomda Története 1561—1911” című vaskos könyv — lezárul Debrecen szabad kir. város házi-nyomdájának egy sokféle válsággal járó, zavaros korszaka, hogy a XIX. század első nyomtatójának: Csáthy György provizornak a vezetése alatt ismét újabb virágzás és föllendülés korának adjon helyet. Erről máskor.

Leitner Pál.

A régi Buda és Pest könyvekben, képekben

Harmadik tárlatát nyitotta meg immár a Magyar Bibliophil-Társaság, amelynek céljai közt egyekben ott szerepel a művészi szempontból értékes könyvek előállítása, gyűjtése és terjesztése, valamint az izlés fejlesztése is a könyviparban. A társaság kiállításainak színhelye az Iparművészeti Múzeum. Az első tárlatot szomorú és kultúrhijas időben rendezték: 1921 tavaszán, „A huszadik század könyvművészete” címmel. Sajna, nem valami messzeható eredménnyel. A szörnyűséges egzisztenciális és egyéb viszonyok fásulttá tették az embereket, s a szakfejlődéssel szemben nemtörődomség feküdt meg a nyomdászok ezreinek is a lelkét. A legkompetensebb és leghálásabb közönség, a nyomdásznép tehát nem fordult a társulat értékes és tanulságos kiállítására felé azzal a szeretettel és érdeklődéssel, amit az különben megérdemelt volna.

A következő tárlat ideje az elmúlt télen volt. „Ifjúsági és gyermekképeskönyvek” címen hatalmas anyagot hordott össze a társaság, művészi tekintetben is elsőrendűt. Ezt a kiállítást már többen látogatták.

Az Iparművészeti Múzeum középcsarnokában most látható kiállításnak „A régi Buda és Pest könyvekben, képekben” a címe, s szeptember haváig marad nyitva.

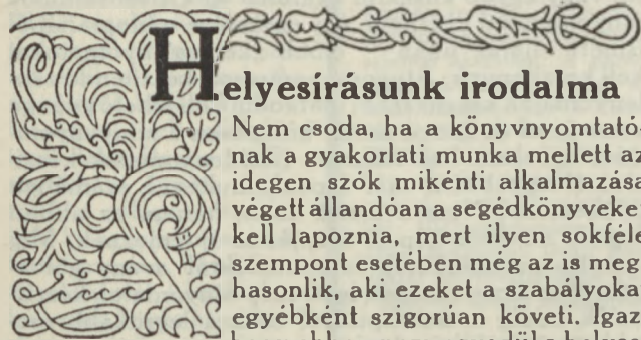
Pompás kis történelmi tárlat ez a mostani. Sőt nyomdászattörténelminek is mondhatnók, mert hiszen az anyaga csupa régi könyv meg grafikusmunka. Nem kevesebb, mint 687 olyan mű van itt előttünk, amely valamely vonatkozásban a régi Pesttel és Budával foglalkozik. Tehát „Pestiensia” mindmegannyi.

A tudós Ballagi Aladár könyvtárának néhány gyöngye van legegő. Egy 1513-ból való esztergomi misekönyv, egy „Donatus Minor”-nak nevezett kis latin nyelvtan 1517-ből, Turóczi „Chronica Hungarorum”-ja 1488-ból, az esztergomi „Obsequiale” 1501-ből, a szentek latin életírása 1498-ból, a pálosok misekönyve 1514-ből stb. Nagyszerű nyomdászattörténelmi értékükön kívül lokális vonatkozásban az teszi még érdekessé ezeket a műveket, hogy mindegyikükön rajta van valamelyik budai könyvkereskedőnek a művészi jelvénye. Így a mostani Donáti-utca tájékan lakozott Feger Theobaldé az egyik, Paepé a szentekről szóló könyvön, Kaym Orbáné a többin.

Az ezután következő hetedfélszáz mű közt is alig akad olyan, amely ne érdekelhetné valamely tekintetben a praktikus nyomtatót.

Ott látjuk a nürnbergi híres tipográfus Koberger egy ősnymotványát (7. sz.), a Magyarország nyomdászattörténetébe istánbelejárt frankfurti Wecheliusok örökösének egy 1600-ban nyomtatott könyvét (17.), Apponyi Sándor könyvtárából egy sereg XVII. századbeli német-, angol-, francia-, olasz- meg deáknyelvű Zeytungot, Relationt, Journalt, Diariót meg Diariumot, amelyek mai hírlapjainknak bár kezdetleges, de igen tiszteletreméltó és érdekes ősei voltak (89., 94., 98., 101., 109–139. sz.); ott látjuk a Decsy Sámuel szerkesztette bécsi Magyar Kurirt (168.); az egyetemi nyomdának vörössel és feketével nyomtatott 1790-iki szép kalendáriumát (203.); Schams egy könyvét a híres betűöntő és első magyar stereotipőr Bikfalvi Falka Sámuel gyönyörű rézmetszetével (215.); Haeuflerét Emich Gusztáv ötszínnyomásos fametszetével (226.), Trattnerék, Landererek sok érdekes könyvét, a szabadságharc mártírjának, Eisenfels Rudolfnak névelty nyomtatványát, sok szép rézmetszetet, kéziratot, litográfiát, Barabás egyik-másik művét, Alt Rudolfnak sorozatos munkáit, végül pedig az egyetemi nyomdának 1824-ből való mintakönyvét (674. szám). Aki nyomdász avagy grafikus, és szereti mesterségét, művészetét meg annak a multját: órákig elgöngyölködhet ezen a minden ízében sikerült tárlaton.

A kiállítás rendezése *Kremmer Dezső* hozzáértését és jóízűségét dicséri. A kissé borsos árú — 150 korona —, de bibliofilekre nézve nagyértékű katalógust az *Amicus* kiadóvállalat adta ki. Nyomatása *Pápai Ernő* műintézetében történt megértéssel és ízléssel. n.

Helyesírásunk irodalma

Nem csoda, ha a könyvnyomtatónak a gyakorlati munka mellett az idegen szók mikénti alkalmazása végett állandóan a segédkönyveket kell lapoznia, mert ilyen sokféle szempont esetében még az is meg hasonlik, aki ezeket a szabályokat egyébként szigorúan követi. Igaz, hogy ebben nem egyedül a helyesírás a ludas, hanem nagymértékben maguk az írók is. Először azért, mert túlnyomórészt minden komoly ok nélkül idegen szót használnak, másodsor azért, mert nem veszik figyelembe a helyesírás idevonatkozó szabályait. Különösen tudományos tárgyú vagy szakirodalmi munkák kézírataiban tapasztalhatjuk ezt a bábeli hangzavart, amelyeknél az írók minden sorban más nyelven papolnak, a magyart pedig — sajnos — úgy törlik, mint a csorba kasza a szecsakát. *Révai Miklós*, ez az igen kiváló nyelvtudós, már több mint száz évvel ezelőtt mutatott rá erre a „vadságra”: „Oka ennek a keveréknek részént az íróknak magát kémellése, vagy is inkább restsége, hogy sokáig ne törje fejét a dologhoz illő jó kiejtésen; részént az anyjai nyelvnek bővségében járatlan tudatlansága; részént magát hányó velő hivsága, hogy tanultnak láttassék idegen szavak előhozásával; részént pedig, sőt kiváltképen a jó ízlésnek fogyatkozása, mely miatt nem érzi az ilyen zagyválásnak illetlenségét”. (*Magyar deákság*. II. k.) De rámutattak azóta más nyelvészek is az idegen szók szertelenségére. Így *Szarvas Gábor* hasonló megállapodásra jut: „Az idegen szók pazar alkalmazásának és szertelen elterjedésének egyik főforrása a kényelmeskedéssel párosult szellemi renyhesség, amelynek

a fejtöréssel járó gondolkodás egyáltalában nincs inyére s a dolog könnyebb végét fogva, jutalmazóbbnak tartja, sőt életrevalóságának számítja be, ha az istenadta kész után nyúl, mint hogy a kevés hasznot ígérő keresgéléssel fárasztja és törje-marja magát”. (*Magyar Nyelvőr* 22. köt. 482. o.) Nem lehet tehát az idegen szók írásmódjában mutatkozó rendetlenséget egyedül a helyesírás nyakába varrni. Annyi azonban kétségtelen, hogy ezen a bajon segíteni kell, mert az efféle korlátlan szabályozás, hogy „az irodalomban közhasználatú idegen szók” magyarosan irandók, nagyon széles tért enged arra, hogy kiki a maga véleménye szerint még a legrikább idegen kifejezéseket is magyaros gúnyába öltöztesse.

Most vegyük meg szemügyre a szóösszetételek kérdését is.

2. Összeírás és különírás. (15. §.)

„Sokszor két-három szó együtt fejez ki egy fogalmat s kétség támad, vajjon összeírjuk-e, vagy pedig külön-külön.” Szó szerint ezt mondja helyesírásunk 15. §-a. S miután még hozzáfűzi, hogy nem lehet minden ilyen kétséges esetre határozott szabályt fölláttani, példaadásul az *alárendelő* összetételekből felsorol néhány birtokos és tárgyias összetételt, néhány összetelt melléknevet és egypár igekötős esetet; a *mellérendelő* összetételekből pedig bemutatja: az ígét a határozóval összekapcsoló eseteit, a jelzős főnevekkel alkotott néhány összetételt és az -ú, -ű képzős összetelt melléknevek egynéhány példáját. Hát elismerem, a szabály nem azért szabály, hogy csak nyomtatva legyen, hanem azért is — helyesebben szólva főképen azért —, hogy akit illet, jól ismerje és betartsa. Ha tehát minden író és szedő kivétel nélkül apróra ismerné az idevonatkozó szabályokat, úgy a szóössze-

A gazdaságpolitikai párt plakátja. Földes festőművész munkája. Nyomtatta a Seidner-féle műintézet.

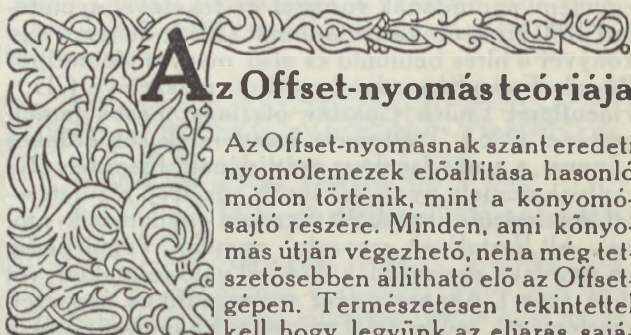
tételek kérdése nem lenne olyan *kétséges* a gyakorlatban. De ha az írók nem tartják be, a szedők pedig nem ismerik, akkor bizony a legjobb helyesírási szabályzat is céltalan. Mindamellett azonban tagadhatatlan, hogy helyesírásunk a szóösszetételek szabályait nagyon „vérszegény” vonásokban tárgyalja. Így például a melléknévi igenes összetételeket egyáltalán nem érinti és egy szóval sem emlékezik meg a *névszókkal* való összetételek eseteiről. Pedig mi nyomdászok tapasztaljuk legjobban, hogy nyelvünk újabb alakulásában, a német nyelv hatása alatt tömérdek olyan összetett szót használnak az írók, melyekre sem a régi nyelv, sem a nép nyelve nem mutat példákat, mert a névszós összetételek legtöbb esetében nyelvünk törvényei szerint melléknévi vagy igenévi jelzővel kell élni, vagy egészen más viszonyragos szerkezetet kell használni. Tehát annál inkább kellene helyesírásunknak idevonatkozóan belterjesebben foglalkoznia az összetett szók változataival és nem elegendő a 15. §-hoz fűzött *Magyaráznak* az a mentése, hogy „az összetett kifejezések írása módja más nyelvekben is nagyon ingadozó, a szokás és nyelvérzék szerint változó”. Elvégre minket az nem érdekel, hogy a német, francia, angol nyelv hogyan kezeli írásmódjában a szóösszetételeket, mert tudjuk, hogy minden nyelv *saját törvényei* szerint mutatja meg azokat a viszonyokat, melyek megengedik vagy követelik, hogy két vagy több szóból egy váljék. A magyar szedő vagy korrektor nem igazodhatik ebből a szempontból sem a Dudenhez, sem másnyelvű helyesíráshoz. Nekünk a magyar nyelv törvényei mérvadók, ennél fogva a magyar helyesírás szabályainak kell az ingadozó összetételek esetében irányítással szolgálniok. Igaz, a 16. §-hoz fűzött *Magyarázat* azt mondja, „hogy a helyesírási szabályok csak félig-meddig segíthetnek, mert mindezt maga az eleven nyelvérzék ingadozása okozza”. T. i. akkor, amikor valamely szabályos összetételnek van ellentétje, mint például *észrevesz* és *nagyra lát*, mindkéteset nyelvtanimeghatározás szempontjából azonos, mert a határozóval fogalmi egységet alkotó igét összeírjuk, mégis az előbbi *szoros*, az utóbbi pedig *laza* kapcsolat. Vagy például *robbanóanyag* és *maró folyadék*. Mindkettő melléknévi igenévvvel kapcsolt névszós összetétel, mégis az előbbi *szoros*, az utóbbi *nem*. „Az ilyen kifejezések kapcsolatát nyelvérzékünk majd szorosabbra fűzi, majd lazábban hagyja, aszerint, amint egyes fogalmak kapcsolatához többé vagy kevésbé vagyunk hozzászokva” — mondja helyesírásunk. (16. §. Magyar. 56. o.) Megengedem, hogy a *nyelvérzéknek* fontos szerepe van a szóösszetételek helyes alkalmazásában, mert hiszen egyetlenegy más helyesírási kérdés sem tételez föl annyi nyelvtani készséget, mint éppen a szóösszetételek kérdése. De a *nyelvérzék* — szerintem — olyasvalami, mint például a zenei hallás vagy a színmegállapítás képessége. A *nyelvérzék* fejlesztésére bár kiválóan alkalmas módszer a magyar remekírók műveinek szorgalmas olvasása, ám mégis vannak a finomabb nyelvtani esetek megkülönböztetése iránt *érzékellen* írók és nyomdászok, mint ahogy vannak *botfülű* és *szinvak* emberek, akik egyébként nagyműveltségű tudósok. Tehát a helyesírási szabályoknak nem szabad ilyesmit a *nyelvérzékre* bízni.

A többi szakaszok (17–26. §.) már nem esnek tárgyam keretébe, mert az írásjelek alkalmazása tekintetében a régi szabályok elég közérthetőek. Ebben a közleményben csak a *főbb* hibákra mutattam rá, amelyek között a legapróbb részletekre nem terjeszkedhettem ki a terjengősség kockázata nélkül. De azt hiszem, ezekből is megállapítható az a bizonyosság,

hogy helyesírási rendszerünk módosítása — a soröntő szedőgépek technikája mellett — a nyomdaipari vállalatok eminens érdeke. Értsék meg, hogy a szedő és korrektor csak akkor végezhet rendes munkát, ha olyan helyesíráshoz igazodhatnak, amelyet az elemiskolás gyerek éppoly határozottsággal követhet, mint az egyetemi tanszék professzora.

Hogy ezek után milyen legyen az új helyesírási szabályzata, azt befejező közleményemben próbálom kifejtetni.

Schwartz Armin.

Az Offset-nyomás teóriája

Az Offset-nyomásnak szánt eredeti nyomólemezek előállítására hasonló módon történik, mint a könyvműsajtó részére. Minden, ami könyvműsajtó útján végezhető, néha még természetesebben állítható elő az Offset-gépen. Természetesen tekintettel kell hogy legyünk az eljárás sajátosságaira. Mindenekelőtt figyelembe veendő ama körülmény, hogy itt a papíros sohasem kerül érintkezésbe a nyomólemezzel, tehát közvetett nyomásról van szó. Ennek természetes következménye, hogy az eredeti lemezek nem szokásszerűen tükörképben, hanem pozitív képen rajzoltassanak meg. Ha tehát régebbi kövésekről, szedésekről, fametszetekről vagy egyéb klisékről akarunk az Offset-sajtóhoz átnyomatokat készíteni, úgy ezekről — a litográfiából ismert eljárás útján — előbb „kontra”-nyomatokat kell készítenünk. Átnyomópapírosra készítendő zsirlenyomatok készítésénél iparkodni kell lehetőleg gyöngényomással dolgozni, amire különösen a könyvnyomdász figyelmét kell fölhívni. (Zsirlenyomatok készítéséről egyébként már lapunk múltévi I. számában értekeztem.) Nem a festék teste, hanem az abban foglalt zsiradék képezi alapját az új lemezeknek. Míg vonalas maratásokról, fametszetekről avagy galvánokrókról az ismert módon igen szép átnyomatok készíthetők, addig ez autotípiákról csak a legkritikább esetekben sikerül, mivel a könyvnyomdai sajtóban nedves átnyomópapírosra használható nyomatok csak kivételes esetekben érhetők el. A finom autotípiapontok túlmélyen hatolnak a puha papírosba, az átnyomási művelet sajtólása következtében megvastagodnak, miáltal a lemez teljesen hasznavehetlenné válik. Úgyes szakemberek az autotípiákat — átnyomópapíros mellőzéseivel — közvetlen vizik át a lemezre vagy a köre. Ebben az esetben a fémlemezt leveszik a fatalpról, az előbbent erős tollfestékkel gyöngén, de nagy elővigyázattal behengerelik és lassú, biztos kézzel, képpel a tisztára csiszolt és pormentesen letisztított köre helyezik a kézisajtóban. Miután a klisé szélein lévő, most már fölboritva fekvő fazetták a szoritógerenda leeresztése következtében a klisélemezt fölbillentenek, a kövön fekvő lemezt körülveszik azonos vastagságú fémávokkal, utána akadálytalanul elvégezhetik szokott módon az áthúzást; ez áthúzásnak azonban ismétlés nélkül, csak egyszer szabad megtörténnie. Ha a szoritógerenda fölhelyezésénél a helyes feszerő alkalmazását jól eltaláltuk, úgy az átnyomás tisztán és élesen sikerült és most már a rendes előkészítést folytathatjuk.

Amennyiben teljesen új rajzok átviteléről kell gondoskodni, úgy már előre is számot vetünk az eljárással. Ha például vonalas rajzokról van szó, amelyek

másolópapírosan készülnek, akkor a követ fényérzékeny réteggel vonjuk be és közvetlen rámásolunk, úgy hogy ezáltal a fényképfölvételt mellőzhetjük. Ez azonban csak eredeti nagyságban hagyandó rajzoknál lehetséges. Vonalas, továbbá térkép- és tervrajzok a leghálásabb munkák az Offset-nyomás céljaira. Még a legerősebb kisebbítések is teljesen tisztán és élesen hagyják el a sajtót. Ennek következtében az Offset-gépen finom vésésekről készített átnyomatok sokkal tisztábban nyomódnak, mint a könyomdai sajtón, vagy a magasnyomású tipográfiai gépen; még fénynyomású lemezek után készített átnyomatok is igen szép nyomást eredményeznek az Offset-gépen, ha a fénynyomási szemcsék nem túlságosan finomak voltak.

Ha fényképek, tusrajzok, víz- vagy olajfestmények s ehhez hasonló után kívánunk eredeti lemezeket előállítani, akkor a minta szerint egy hálós (raszter) negatívot készítünk s azt fényérzékeny krómtojásfehérjére réteggel bevont köre másoljuk. — Nagyvonásos képeknél 48-as, részletekben gazdagoknál 60 vonalas hálót kell alkalmazni. A negatívot különös pontossággal kell elkészíteni: lehetőleg a mélységekben éppen úgy, mint a világos részekben kifogástalan rajzot tartalmazzon, úgy hogy az előhívott kőmásolaton csak kevés maratnivaló maradjon. Oly képrészletek, amelyek fehéren maradnak, a másolás előtt lefödendők a negatívon. A köre való másolásnál is nagy elővigyázattal kell eljárni. A tónusértékek hibái, mint például fémautotípiáknál, helyrehozhatók ugyan több vagy

kevesebb maratás által, azonban rendkívül nehéz az ilyenek után köre vitt másolatokról használható zsirnyomatokat készíteni. Az erős maratás következtében magasan álló pontok mélyen benyomódnak a puha átnyomópapírosba és ennek következtében a nyomólemezen később túlvastagon jelennek meg.

Nagyon jó eredménnyel jár az Offset-sajtón a duplexautotípiák nyomása. Sok esetben nem kell második fölvételt készíteni, úgy hogy — mint egyszínű nyomáshoz — csak egy negatívról gondoskodunk, amelyet egyszer erősebben alaplemeznek, másodszor pedig rendes mélységűnek köre másolunk. Sőt egy kőmásolatról is készíthetünk duplexnyomatot, amennyiben az alaplemeznek szánt zsirnyomathoz erősen fődő fölhengerelést alkalmazunk, hogy az autopon-

tok eléggé megvastagodjanak. Ez a rövidített eljárás azonban különösen nem ajánlatos akkor, amikor kivitel dolgában magasabb igényeket támasztunk.

Keresztező hálózatos lemezekkel háromszínyomást végezni az Offset-sajtón nem könnyű föladat. Bár a háromszínelmeznek előállítására nem okoz nagyobb nehézségeket, mint a magasnyomásé, csak a színkivonatoknak olyan természetűeknek kell lenniök, hogy az egyes tónusértékek csak kevés maratással jussanak érvényre a kövön. Ez azonban számos eredetinel

közvetlen fölvétel útján nem lesz elérhető, úgy hogy közvetve — vagyis negatív- és pozitívreluszírozással — lesz kénytelen dolgozni a lemez-készítő. Bár megdrágítja az említett munka az előállítást, ez azonban nem szabad hogy viszsziariasszon bennünket, mert főkövetelménye a háromszínel Offset-nyomásnak, hogy minden pont lehetőleg tisztán és élesen, valamint csekély magasságban álljon az eredeti lemezen. Könnyebb ellenben a négyszínelnyomás, különösen akkor, ha a fekete lemez úgy lesz preparálva, hogy már egyedül nyomva is kifogástalan képet adna. Aki a négyszínelnyomást el akarja kerülni — bár kevésbé zavar, mint a magasnyomásnál —, az a sárga és a vörös lemezt azonos szögletű hálózattal alkalmazza.

Nagyobb igényeknek azonban sem a négyszínel-, de még inkább a háromszínelnyomás nem felel meg. Mindkét eljárás tudvalevőleg csak abban az esetben jár kellő eredménnyel, ha a továbbnyomást teljesen egyenletes festékezéssel eszközöljük és az illesztékezés kifogástalan. De ez az Offset-

nyomásnál nehezebben érhető el, mint például a tipográfiai magasnyomásnál és ezért ez utóbbi mindenkör háttérbe szorítja az Offset-nyomást, amikor elsőrendű három- vagy négyszínelnyomásos munkáról van szó. Sohasem lesz az Offset-sajtón valamely részletadás kép négyszínelnyomásban olyan élesen reprodukálható, mint könynyomás útján. A három- és négyszínelnyomás által megkivánt fődőfestékezés sem érhető el. Már ez okból is szükséges, hogy magasabb igényeknél az Offset-nyomásban legalább hat színel alkalmazunk, tudniillik egy-egy második vöröset és kéket. Ehhez a két pótszínhez nem kell külön negatívokat készíttetnünk, hanem a vöröset és kéket kétszer-kétszer másoljuk: egyszer a világosabb árnyalathoz rendszeresen, egyszer pedig a sötét színhez erő-

KÉT PÁLYÁZAT

A GRAFIKUS MŰVEZETŐK TÁRSAS- KÖRE PÁLYÁZATOT HIRDET:

I. TAGSÁGI JEGYRE. A tagsági jegy alakja $13 \times 8 \frac{1}{2}$ centiméter. Szövege: „ . . . szám. Tagsági jegy. A Grafikus Művezetők Társasaköre igazolja, hogy úr a Grafikus Művezetők Társasakörének tagja s mint ilyen az alapszabályokban előírt jogokat élvezzi. Budapest, 192 elnök titkár”. Pályázni teljesen kidolgozott vázlatokkal is lehet; kívánatos, hogy a pályaműveken a könynyomdai anyag domináljon. A pályamunka legföljebb két színben készülhet, a papír színét és minőségét a pályázó maga választhatja, azzal a megszorítással azonban, hogy írásra alkalmas legyen. Pályadíjak: 1-ső díj 1000 K, 2-ik díj 600 K, 3-ik díj 400 K. Az 1-ső díj csak abszolút becsű munkának adható ki. Ha ilyen nem volna, a 2-ik és 3-ik díj a két aránylag legjobbnak fog kiadatni, a visszalattolt 1-ső pályadíj pedig új pályázatra fog kitűzteni. Pályázati határidő: 1922 szeptember hó 15. A jelíges munkák, a pályázó nevét tartalmazó lezárt levélkével együtt, a Magyar Nyomdászat szerkesztőségébe (V, Csáky-utca 15, I. 5) küldendők. Pályázhat minden magyarországi nyomdász, tehát a vidékiek is

2. LEVÉLFEJRE. Alak: $23 \frac{1}{2} \times 30$ cm. Papirosminőség: bankposta, esetleg a pályázó által választandó színben (ez esetben azonban a beszerzési forrás is megnevezendő). Szövege: „Grafikus Művezetők Társasaköre. Alapszabályszerű cél: a könynyomdai és testvériparágak szakmai fejlődését fölvadásokkal, előadásokkal, kiállítások rendezésével, szaklap kiadásával elősegíteni. Budapest, 192 VII. Erzsébet-körút 49, II. emelet”. A pályázat egyébf föltételei teljesen azonosak az 1-ső számú pályázat föltételeivel

sebben. Eltekintve attól, hogy kétszeri vörös- és kéknymás élénkebb színhatást eredményez, hűebben adható vissza az eredeti kép a hatszínnyomás által. Tudvalevőleg a három normálszín fölhasználásával nem tudunk egyidejűleg élénk narancs-, zöld- vagy tiszta violaszínű tónusokat elérni. Kétszeri vörös- és kéknymással ez már könnyebb, ha az egyik vöröshöz sárgás, a másikhoz kék árnyalatút alkalmazunk, míg az egyik kékhez vörös és a másikhoz zöldes árnyalatút választunk és e pótlásokat a lemezekben megfelelően földolgozzuk.

Az említettekél még finomabb munkák (például falidiszkek nyomása) megkövetelik, hogy — az eredetinek megfelelően — még további színeket vegyünk segítségül. Rendesen még egy-egy harmadik vöröset és kéket és igen gyakran egy szürkét is kell kombinációba vennünk. Amennyiben a sárga lemez különös fontosságú, ajánlatos azt tollpontozási eljárással előállítani.

Sokkal könnyebben, tehát racionálisabban kezelheti a gépmester az Offset-nyomást, ha az eredetiek tiszta körrajzolótechnikában készülnek, mint az például falragaszoknál, prospektusoknál és egyéb reklámnymotatványoknál divik. Minden ilyenmű munka különösen alkalmas Offset-nyomáshoz. Igen hálásak e tekintetben olyan kréta- és ceruzarajzok, amelyek néhány színnel való átnyomás által könnyed színezést nyerhetnek. Krétarajzról könnyűszerrel készíthető egy vonalkás fölvétel és a negatív után egy szemcsézett köre vihető át. Ceruzarajzok reprodukálásánál más az eljárás. Vagy 70-es hálózatlal készítettünk egy fölvételt és akkor minden olyan részleten, ahol a tiszta papiroslapot meg akarjuk tartani, a még előtűnő apró, finom pontocskákat leföldjük, utána sima köre másolunk, úgy hogy csak igen kevés utánmaratásra lesz még szükség; vagy pedig egy kissé kemény féltónusfölvételt készítettünk és a negatívot egy előzetesen fényérzékeny aszfaltréteggel preparált, kékes-szürke, szemcsézett köre másoljuk, utána a másolatot ecsettel, terpetinolaj segítségével maratás alá vesszük. Nem létezik még egy sokszorosítóeljárás, amellyel kréta- és ceruzarajzok olyan kifogástalanul és meglevőszto hűen reprodukálhatók volnának, mint az Offset-nyomás segítségével. Az ilyen munkák színlemezei a fekete lemez klaccsnyomatja után készülnek és pedig krétarajzmodorban szemcsézett kövön. Ajánlatosabb ugyan az úgynevezett tangirozómodor, sajnos azonban, kevés ama körrajzoló száma, akik ehhez a szép technikához tökéletesen értenének. Nagyobbmételű krétatónusok rendszerint szaggatott és több színnek egymásra való nyomásánál színfoltos képet eredményeznek, mert a legfinomabb pontocskákat a szemcsézett cinklemezen csak nehezen rögzíthetők meg. Kényes, egyforma tónusokat, amelyek nagyobb fölületeken sötétebb színben nyomandók, úgy nyerünk legkönnyebben, ha e helyeken — szimplán vagy keresztelve — finom köbe vésett rasztert szűrünk az átnyomatba.

A kombinált nyomótechnikát, amelynél az Offset-gép csak a tarka színfölnyomásokat végzi, azelőtt a lehetetlenségek közé sorozták. Ma már ez az eljárás sem tartozik a ritkaságok közé s kivitelezés aránylag könnyű, ha a másnemű kombinált nyomástól eltérő csekélyiségeket szem elől nem tévesztjük. A gumminyomás által a papiros dimenziói annyira befolyásolhatnak, hogy például teljesen lehetetlen egy a könyvnyomdában előnyomott nagyobb autotipiaformára az Offset-gépen a színlemezeket ráilleszteni, ami a litográfiában könnyűszerrel végezhető. Ennek lehetővételére első színnek az egyik lemezt előnyomjuk

az Offset-sajton és ebbe illesztjük bele a könyvnyomdai kliséformát. A további színlemezeket természetesen nem a könyvnyomdában nyomott forma szerint, hanem az Offset-gép előállította első színlemez után kell átnyomni. Ez eljárás szerint teljesen kifogástalanul állíthatók elő például az úgynevezett autokrómlevezőlapok. Ugyanigy kell eljárunk, ha mélynyomást akarunk Offset-nyomással kombinálni, persze csak akkor, ha nagyobb alakról van szó. Egyes, nem túlnagy alakú képeknél nyugodtan előnyomathatjuk a mélynyomású lemezt.

Színmintanyomatok — ott, ahol kontranyomást végző kéziszajtó nem áll rendelkezésre — a következő eljárással készíthetők (ha a továbbnyomást bemutató formában kell azt teremtenünk): a levonatot a könyvnyomdai kéziszajtóban egy vékony gummilapra applikáljuk, a friss nyomatra ráhelyezzük a megnyomandó papiroslapot, erre egy a hátoldalon befagyózott sima cinklemezt teszünk, ráengedjük elővigyázattal a szoritógerendát és újra keresztülhúzzuk, illetve a szokott módon nyomatot készítünk. A vékony gummilemez elhúzását meggátlandó, ezt előzetesen egész terjedelmében egy sima cinklemezzel fölragasztjuk.

Igen fontos szerepet játszik a cinklemez megfelelő szemcsézése; ezt vagy a rázószekrény, vagy pedig egy homoksugarat fúvó szerkezet alkalmazásával érjük el. A szemcsének hegyesnek, nem pedig túllaposnak kell lennie, hogy a lemez nyomás közben jól fogja a vizet. Szemcsézéshez legcélszerűbb, ha üveghomokot használunk, amely különféle erősségekben kapható. Minél durvább és mélyebb a szemcsézés, annál könnyebben nyomódik a lemez és annál nagyobb mennyiségeket tart ki ez utóbbi. Erre végzet-szerűen keveset szoktak ügyelni. Legcélszerűbb sima fölületű és erőteljes vonalú rajzoknál *durva*, finomabb vonalrajzoknál, valamint irások átnyomásánál *közepes* és végül autotipiaknál, úgyszintén véséseknél *finom* szemcsézést alkalmazni. Szemcsézés után azonnal alaposan le kell öblíteni a lemezt, hogy az iszapnak legkisebb nyoma is eltűnjék. Az így megtisztított lemezt 1—2 percre fürdőbe tesszük (1 liter vízbe 10 gramm salétromsav és 10 gramm timsó), utána ismét tisztára leöblítjük, majd pedig szárazra legyez-zük. Folytatjuk. *Hirschkovitz Jónás.*

Grafikai sokszorosító-művészetek

Tágabb értelemben ez volna a legszabatosabb összefoglaló elnevezése a nyomdászat valamennyi ágazatának, amennyiben fölöllel mindent: a könyvnyomtatástól a litográfián át a rézmetszésig, sőt e nyomtatómódokon túl is terjedően magába kapcsolja még a fotografálóeljárások sokaságát is. A címbeli elnevezésben benne van a „grafikai” jelző, amivel meghatározzuk azt, hogy munkánknek irás, rajzolás avagy festés a lényege, illetőleg az alapja. Megmondjuk vele tehát, hogy sokszorosítómunkánk csupán írott, rajzolt vagy festett művekre terjed ki, szobrászatiakra már nem. Ha rövidebbre fogva, pusztán a „sokszorosítóművészetek” elnevezést használónk: a vázak, szobrok, domború művek stb. reprodukálása is beleértődnek. Hibás ennél fogva a hivatalosan szélteben használt „sokszorosítóipar” elnevezés.

Benne van a címünkben a „sokszorosító” jelző is. Ennek szintén ott kell lennie, ha a fotográfiával bővített nyomdászat egyeteméről van szó. Mert a szépírás, a diplomatikai remekmű, sőt a ceruza- vagy tollrajz egymagában, tehát sokszorosítatlanul is a grafikai művészet terméke. Epp úgy a középkori másoló kezéből kikerült munka is. A margitszigeti dömés apácának, *Ráskai Leának* Margit-legendája és Cornides-kódexe egyszerűen grafikuművészeti munka, a *Schöffner Péter* zoltároskönyve azonban már grafikai sokszorosítóművészeti produktum.

S benne találjuk címünkben a „művészetek” szót is. És így van jól. A „grafikai sokszorosítótechnikák” elnevezés a reprodukálélethez csak mesterségi részére vonatkozhatik, s ezért bizonyos mértékű lekicsinylést jelentene a rézmetszéssel, rézkarcral, a művészi litográfiával, fametszéssel — amelyek önálló képzőművészeti ágazatok — s általában minden sokszorosítás művészi tartalmával szemben. Megvan a helye annak is, ahol a „technika” szót használjuk, de amikor egy az összes sokszorosító-ágazatokat legjobban jellemző, s lehetőleg széleskörű meghatározásról van szó: bátran alkalmazhatjuk erre a „művészet” szót. Hiszen a művészeti lehetőség minden sokszorosítási módnál megvan: még a fotográfiánál is, ahol a fölületes szemlélő csak kémiai folyamatok sorozatát látja; avagy a betűszedésnél, amely éppen olyan szintetikus művészi munka lehet, mint aminő például a gobelinkészítés.

Viszont a legszebb képzőművészet is mesterségi, avagy mesterségen aluli színvonatra sülyedhet, ha kontárkézbe kerül. Ismerünk címfestő mesterembert, akinek munkái száz tárlati kiccsel is fölének: egy *Bewick*-fametszettől a *Huszka* vagy *Potemkin* fába metszett rámás csizmájáig jaj de messze a távolság; épp úgy a *Rembrandt*-féle rézkarcoktól a XVII. század vándor rézmetszőinek város- meg csataképeig.

„Grafikai sokszorosítóművészetek” — maradjunk csak meg ennél. A német is művészetnek mondja a nyomdászatot (például: Buchdruckerkunst), az angol is (printing art), valószínűleg tudják: miért.

A grafikai sokszorosítóművészetek nagy családjának tagjait — az önálló művészeteket és technikákat együttesen — aligha túlozunk, ha ezernél jóval többre becsüljük. Van közöttük természetesen fölös számmal olyan, amelyet már rég elfeledtek, s így a jelenben legföljebb hogy csak archiváris értékű. Ebből azonban nem következik, hogy valaki újra föl ne találhassa s valamelyes módosítással egyszer csak megint divatba ne hozhassa. Például megemlíthetjük azt a *Schlotke* propagálta nyolcvanas évekbeli stereotípálótechnikát, amelynek veleje az volt, hogy kivágott rajzolatú kartonpapirosról — esetleg körökkel, keretekkel stb. kombinálva — igen hatásos hirdetés-féléket öntöttek. Ez a technika Németországban csakhamar feledésbe merült, minálunk pedig csak akkor ösmerték meg, amikor boldogult jó *Mitterszky József*nk huszonhárom esztendő előtt hosszas spekuláció és kísérletezés után az önmaga esztől újra rá nem jött. Érdekes és igen gyakorlatias kliséket készített ilyen módon, de rövidesen újabb ideálok felé sodorta az ambíciója, s az egész technika megint elfelejtődött. Most aztán — több mint húsz esztendő múltán — *Kun Mihály* újra föltalálta az eljárást, s igen jó eredménnyel kultiválja.

Ez csak egy mindenki által megérthető példája annak, hogy miként bukkannak föl újabb sokszorosítóművészeti ágazatok és technikák, miként szorulnak a teljes feledés hátterébe, s miként vetődnek a fölszínre újra. Egész sorozat sokszorosítóeljárásról

mutathatnánk ki ilyen elfelejtődési s aztán újraéledési processzust, s ki tudja: a ma divatos s közkeletű sokszorosítómodozatok közül hány adja át idővel a helyét újabb, avagy elfeledettségükből föléledő régiek eljárásoknak.

Hogy a grafikai sokszorosítóművészetek ezernyi ágazatát s minden apró-cseprő technikáját áttekinthessük: mindenekelőtt kisebb terjedelmű csoportokba kell őket osztályoznunk.

Ez az osztályozás nem könnyű munka. Valahogyan, gondolatársulás útján eszünkbe jut a növénytani szisztematika édesapja, a suszterinasból ugyeletmi tanárrá lett *Linné*, aki olyanformán igyekezett rendszerbe sorozni a növényeket, hogy a szaporodást szolgáló szerveik különbözősége szerint osztályokra, rendekre, nemekre s családokra osztotta az egész növényvilágot. Ezt a zseniális rendszerezését ezerfelől is megtámadták; százával csinálták az újszisztémájú növénybeosztásokat, s a dolog vége az lett, hogy növény meghatározás céljaira még ma is a *Linné* rendszere a legpraktikusabb valamennyi rendszer között.

Hasonlóképpen vagyunk, amikor a grafikai sokszorosítóművészetek tömérdek ágazatának a rendszerezéséről van szó. *Senefelder* találmányának kibontakozása után szokásba jött e művészeteknek magas-, sik- és mélynyomtatásos eljárásokra való osztályozása, aszerint, hogy a rajz képe kidomborodik-e a nyomtatóformából, egy síkban van-e véle, avagy mélyedéssé-e. Erősen komplikálódott ez a rendszer a fotográfia föltalálása után a fotomechanikai eljárások gyors szaporodása következtében, úgy hogy a nyomdászati szakírók egyike-másika az anyag, a kézi munka és a fizikai vagy kémiai folyamatok mineműségén alapuló újabb osztályozásokat ajánlott. Mindezek a javaslatok azonban nem bizonyultak célravezetőknél; nem könnyítették meg a grafikai sokszorosítóművészetek birodalmának az áttekintését. A kézi munka és a fizikai meg kémiai folyamatok szerint való osztályozás sem ad biztosabb határt, mint a nyomtatóforma magas-, sik- vagy mélynyomtatásos voltának alapulvétele: ugyanannak a készítő eljárásnak a keretében néha minimális a kézi munka mennyisége (például a legközönségesebb autotípiáknál), máskor meg döntő szerepe lehet a művésziesség elérhetése szempontjából (például a finomabb autotípiái három- meg négy színnyomatoknál). Az anyag szerint való osztályozást illetőleg pedig úgy vagyunk, hogy a nyomtatólapul használt anyagok száma igen nagy, s ezenfölül folytonosan szaporodik is, például a legújabb időkben a linoleummal, celluloiddal, bizonyos kréta-féle masszakkal, bőrrel stb.

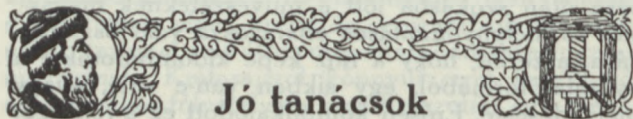
Lehet az osztályozásba különben még egyéb irányítóelveket is belevinni. Így például azt: feltónusos avagy vonalas rajzú-e a sokszorosításra kerülő mű; egyszínű-e avagy polikróm stb. De az efféle osztályozás a mi számunkra hasznavehetetlen, mert miniket nyomdászokat nem annyira az eredeti munka technikája érdekel, mint inkább az, hogy minő módon tudunk az eredeti mű után kisebb vagy nagyobb számú példányokat sokszorosítani. A súlypont tehát a szerzőnél a művészi technikán, minálunk nyomdászoknál pedig a sokszorosítás technikáján van.

Amikor tehát a grafikai sokszorosítóművészetek nemes családjának az ismertetéséről van szó: meg kell maradnunk a magas-, sik- és mélynyomtatásos eljárásokra való osztályozásnál. Erősen németes ízű ez a szolgai módra fordított három mesterszó; különösen germános zamatú a „magasnyomtatás”, de mindenki megérti, s ez a fő. A falusias nyelvérzékű

jó magyar ember hiába berzenkedik a technicus terminusok efféle szolgálai átfordítása ellenében, ha jobbat ő sem igen tud adni. Azaz hogy jobbat még csak igen, de a könnyű megérthetőség rovására. Boldogult *Frecskay Jánosunk* például — részben *Páriz-pápai nyomán* — gyönyörűen összeállította a legfontosabb nyomdászati mesterszók gyűjteményét, de az egy „mesterszedés” kivételével egyetlen szava sem lett közhasználatúvá; a „látómester” faktor maradt mindmáig, a „sorjázó”-t pedig szedővasnak, sőt — uram bocsá! — vinkelnek hívják még Balmazújvároson is. Pedig a „sorjázó” szó jó volna, eléggé kifejező, s azt hiszem nem is avult még el (mint például a *patrica* és *matrica* helyébe csinált „kölyü” meg „odor” szavak), hisz éppen ma olvastam *Móricz Zsigmond-nak* egy elbeszélésében: „csak úgy sorjázik a töltésen a sok fiú”.

A „magasnyomatás” szót tehát meg kell tartanunk; nem helyettesíthetjük a „domború nyomtatás”-sal, amelynek köztudomásúan megvan a maga szűkebb értelme. A technikai mesterszóknek pedig pontosaknak, össze nem téveszthetőknek kell lenniök, mert hiszen mit ér a leggyönyörűbb nyelvi tökélességgel megírt szakkikk is, ha egyszer nincsen, aki megértse?

Novák László.

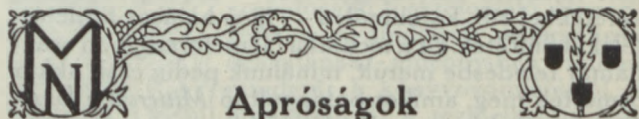
Jó tanácsok

A betűk megnyúlása érdekes, de annál kellemetlenebb eshetősége a nem kellő szakértelemmel végzett stereotipálásnak. Szerencsére ritkán fordul elő. Ilyenkor a stereotípált szedés betűi fél vagy háromnegyed pontnyival is magasabbakká lesznek a ennél fogva a használhatóságuknak befellegzett. A jelenség oka az, hogy a betűfém a szarítóprésben a fölmelegítés következtében — mint minden fém — ki akar terjedni, a mert ez a túlzó szorítás miatt oldalt nem lehetséges: a kiterjedés magassági irányban koncentrálódik; a munka végével bekövetkező kihűléskor pedig az összehúzódás nemcsak hosszanti, hanem vastagsági irányban is történvén: a magasságot illetően viszonylag igen jelentékeny plusz marad. Éppen ezért a szakképzett stereotípör sohasem zárja a formát túlságosan szorosan.

A másolható festékekkel való nyomtatás dolgában intézkedni kell. Miután közhasznú dologról van szó, e kérdésre ebben a rovatban válaszolunk. Ha tiszta, jól másolható nyomtatványt akarunk készíteni, úgy föltétlenül szükséges, hogy munkánknál az óvintézkedéseket szigorúan betartsassuk. Egyik föltétel a tisztaág. Tehát úgy a nyomandó formát, mint a hengereket minden zairos anyagtól alaposan meg kell tisztítani, mert a mázolófestékek zairos anyaggal való keverődése a másolás lehetőségét csökkenti, sőt meg is szünteti, lévén a mázolófesték anilin és glicerinn keveréke, ami tehát vízben oldható. Az pedig tudvalévő, hogy ahol a víz és zsír egymáshoz kerül, ott mindig az utóbbi érvényesül. De tudnunk kell azt is, hogy a glicerinn a levegő — bár lassan — párolog; a másolható festék ennek következtében gyors száradásnak van kitéve, sőt nyomásközben a hengerek dörzsolódése következtében előálló meleg is a glicerinn gyors illanását idézi elő. Az ilyképen bekövetkezett nedvességhiányt egy kevés glicerinn használatalával pótolhatjuk, a festéke öntvén, vagy a hengerekre vékonyan rákenvén a glicerint. Az ilyenmő higítára nem rossz halású a szesz sem. Csak mindegyiknél mértékletesek legyünk, mert a túlzás a festőanyag megromlására vezethet, Azokat a hengereket, amelyeket másolható nyomtatványok készítésére használunk, másfajtaú festékekkel való nyomtatásra ne használjuk. Sőt a különböző színű másolható festékekkel való nyomtatásnál is más-más hengereket használjunk, mert ellenkező esetben egyik azin a másikat lerontja. Ne engedjük egyáltalán, de különösen a másolható festéket vízzel lemosni a hengerekről. A víz tudvalévőleg szarítja, keményíti a hengereket, holott a másolható festékekkel való nyomtatásnál a kemény hengereket éppenséggel nem használhatjuk. Legcélszerűbb — bármily drága — szesszel mosni a hengere-

ket, mert a szesz használata következtében előálló száradást egy kevés glicerinnal való bedörzsolással ellensúlyozhatjuk. Nagyon sok függ természetesen a festék minőségétől is. Epp ezért — arra való tekintettel is, hogy a másolható festék ma a legdrágább festékek egyike — másolható festéket csak a legmegbízhatóbb cégtől vásároljunk és gondosan, jól elzárt edényben, közepes hőmérsékű helyiségben raktározzuk el. Arra való tekintettel, hogy a másolható festék, ha hosszabb ideig a levegőn áll, hamarosan megázrad, az egyenetlét fekete festék használatalával végeztessük és csak akkor vegyük használatalba a másolható festéket, ha az egyenetlés, revízió atb. teljesen kész. Ekkor is tökéletesen zsirtalanítsuk a formát és a hengereket. A másolható festékekkel való nyomtatást legcélszerűbb jól simított, enyvezett, famentes papíron végezni. A bankpota vagy simított, gépsima papíron könnyen magába szívja a másolható festéket, így másolhatósága bizonytalanná válik. Ha előfordulna, hogy a másolható festékekkel nyomtatott nyomtatványon — hosszabb idő után — a festék túlságosan beszívódnék a papírosba, úgy a nyomtatvány másolásánál ne vizet, de szeszt használjunk. A szesz ugyanis igen jó oldószer a másolható festékeknek.

A nyomdai ragasztópép készítése. Tudjuk, hogy a gépteremben, könyvkötészetben és litográfiában használatos úgynevezett „kleiszter” nem mindig felel meg céljának, ami kizárólag helytelen készítési módjában leli magyarázatát. Szolgáljon erre nézve itt néhány útmutatás. Elő föltétel a hozzáértés. Ha ez megvan, tiszta burgonyaliszttól is előállítható a csairiz, de a közhasználatban lévő keményítőtől aztán már kiváló ragasztópép állítható elő. Csak ha az elő föltétel: a hozzáértés hiányzik, akkor esik meg, hogy a csairiz kocsonyaszűrővé, savanyúvá válik. A főzőkeményítőtől készült csairiz nem kocsonyásodik, nem savanyodik meg, hanem a legmelegebb időben is napokig használható. Tehát: kélliteres agyagfazékban 13—15 deka keményítőt kevés hideg vízzel addig keverünk, míg sűrű lévé válik; közben vizet forralunk, amelyet forralás után néhány percig állni hagyunk, aztán a keményítőnek állandó és lassú keverése közben a forralt vizet ráöntjük a keményítőre, míg a fazék negyedréznyire meg nem telik. Ezután az utánaöntéssel kissé szünetelünk, azonban a keverést állandóan egyirányban folytatjuk. Az utánaöntés szünetelése alatt a keményítőtestecskék összetapadnak és a forró vizet magukba véve, földuzzadnak. Azután folytatjuk az öntést. Minél vékonyabb sugárban öntünk rá a keményítőre, annál egyenletesebb, jobb a csairiz. Ha a fazék félig megtelt, már észreveszük a csairiz képződését. Ekkor újból megszünteljük az utánaöntést és erősen átkavarjuk a pépet. Ha a csairiz még sűrű, higitauk további utánaöntéssel és keveréssel. A csairiz a lehűlésig állandóan sűrűsödik, ezért a főzés befejeztekor eléggé hignak kell meghagyni. A forró csairizbe késhegynyi timaót öntünk, megkeverjük és a bőrképződés megakadályozása végett vékony sugárban hideg vizet öntünk a csairizre, míg a fölület teljesen be nem borítja. Használat előtt a csairiznek ki kell hűlnie, a vizet leöntjük róla és iamét jól átkeverjük. Ha így caelekszünk, lesz jó „békebeli” csairizünk, amely jól ragaszt és finoman, vékonyan kenhető. Zselatinszerű bőre, amely egyik napról a másikkra a fazék szélén képződik, könnyen eltávolítható. Ha több vagy kevesebb csairizt akarunk főzni, természetesen ennek megfelelően több vizet és arányosan több keményítőt kell venni. Aki így készíti a „kleisztert”, annak nem lesz baja vele, mert nem romlik meg. (—)

Apróságok

Nyomdászati Enciklopédia. *Pusztai Ferenc*, lapunk érdeme megalapítója adta ki ezt a szép könyvet 1902-ben, összefoglalva benne vagy másfélezer vezérszóra terjedő olyan anyagot, amelynek ismerete mindig értékes, sőt nélkülözhetetlen marad minden könyvnyomatóra nézve. E műnek egyetlen sora sem avult el a megjelenése óta; nagyszerű kézikönyv, élvezetes olvasmány a mű még ma is. Valami caekélyebb példányszám van még belőle; ezen most hallatlanul potom áron: 100 koronájával ad túl az érdeme szerkesztő. Megrendelhető önála: Budapest, III, Urömit-utca 48. szám alatt, vagy a Főnökegyesület litkari hivatalában: V, Mária Valéria-utca 12.

Japán legnagyobb könyvtára. Japánban, ahol a nép minden rétege általános előszeretettel viseltetik a könyvek iránt, nagyon

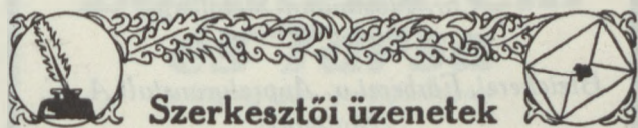
sok könyvtár van, amelyek részint állami kezelésben és gondozásban vannak. E könyvtárak közt a legnagyobb az Osakakönyvtár, amelynek egymilliónál több könyve között majdnem 500.000 idegennyelvű, amelyek között viszont túlnyomórészt angol és francia dominál. Főnállásának 25 éves fordulóján a könyvtár beszámolt működéséről, amelyből megtudjuk, hogy mindössze 19 millió ember használta ez idő alatt a könyvtárt, akik között 11 millió nő volt. Főképp a természetudományi és bölcséleti műveket olvasták, ami mellett az útleírások szerepelnek, azután jönnek a technika, vegyészet, bányászat és csak ekkor a szépirodalom.

A könyvnyomtatás filmen. A német könyvnyomtatási egyesület, a Deutscher Buchgewerbeverein a lipcsei ipari filmvállalattal egyetemben most készíti elő olyan könyvnyomtatási oktatófilmet a megalkotásáról, amely az összes grafikai iparágakat magába foglalja. A tervbevetett könyvnyomtatási oktatófilm minél sikerültebbé tétele érdekében a két testület a német könyvnyomtatási vezetőségnek közreműködését megnyerte, úgy hogy ez a vállalat föl fogja ölelni a könyvnyomtatással kapcsolatos összes munkafolyamatokat. Történelmi részen kívül be fogja mutatni a film a nyersanyagok előállítását és a nyersanyagok földolgozásával foglalkozó iparágakat, mint a papíros- és festékgyártást, a grafikai gépipart, valamint a belülnyomtatást. Azután következik a könyvnyomtatás, a zeneművek nyomása, a kő- és újságnyomás, a könyvkötés és a könyvkereskedés. Ezeket a fővételeket a legtekintélyesebb vállalatokban fogják elkészíteni. A maga nemében egyedülálló filmvállalkozás munkálatai megkezdődtek és az érdekeltek körök remélik, hogy az ősszel bemutatható lesz. Ha a szakutódás fejlesztése érdekében külföldön kifejtett ilyen és hasonló munkálkodásról értesülünk, bizonyos irigységgel vegyes fájdalom fog el bennünket. Nem volna-e már itt az ideje nálunk is, hogy a szakmáért még lelkesedni tudók valamilyen szervezetben összeállítsanak és egyesített erővel fölvennek azt a feladatot, amellyel — mint Németországban — nálunk is szorossá fonhatnák a szakmafejlesztés hálózatát az egész országban?

A könyvnyomtatás forradalmasítása. Hogy a betűket a könyvnyomtatásban rendszeresen egymás mellé sorozzák, az olyan jelenség, amelyet Gutenberg óta úgyszólván mindenki magától értetődőnek tart. Nem így azonban a futuristák. A „Sozialistische Monatshefte“ című folyóirat egyik legutóbbi számában Behne Adolf író Marinetti olasz futuristára hívja föl a figyelmet, aki egyik legújabb munkájában a könyvnyomtatás forradalmasítását e szavakkal jelenti be: „A könyvnyomtatás forradalmasítására vállalkoztam, ami főképpen a könyv mai tárgyára és hálójára ingerlő formája ellen irányul. Az én forradalmam mindent fölborít, amit a könyvnyomtatás illetően tipográfiai harmóniának neveznek. Utóbbi tulajdonképpen ellensége mindennek, ami az oldalt fölelevenít. Mi egy oldalt majd három vagy négy színben nyomtatunk és ha szükséges, egy oldalon húszféle betűfajt is fölhasználunk. Az így teremtett kaoszusból új szépségek mindig újabb benyomásait nyerjük, amit én a geometria és a technika ragyogó világosságának nevezek“. A könyvnyomtatásnak ezt a leírt formáját, amelyet a dadaisták némely könyvükben és azok címlapjain már is bemutatnak, 1912-ben az expresszionizmus úttörője, Apollinaire Guillaume már kipróbálta. Marinetti azonban tovább megy: ő ugyanis, amint Behne állítja, „a szedőgépek lehetőségeit is nagy ügyességgel hasznára fordítja és a sorok rézsútos és összevissza való állításával, valamint betűfajok és színek változtatásával pompás tipográfiai elevenséget ér el“. Marinetti tehát végleg szakított a belük egymás mellé való állításának unalmas szabatoságával és megtalálta az eszközöket ahhoz, hogy miként kell a nyomtatást a nyomtatvány tartalmával összhangba hozni. A harci elbeszélést például Marinetti egészen másként kívánja előállítani, mint a szerelmi regényt. Szerinte a szedés formájának mindjárt a tárgy lényegét kell demonstrálnia. Marinetti érdekes elhatározásával egyébként a külföldi szaklapok is foglalkoztak és a könyvnyomtatás forradalmasításának a nyilvános bejelentését inkább humorosan, mint komolyan fogták föl. A német nyomdászok szaklapjának, a Korrespondentnek például az a véleménye, hogy Marinetti bogarával minden eddigi eszeveszettséget fölülmúlt.

Mennyi könyvet termel a világ? A *Droit d'auteur* (A szerző joga) című szaklap egyik legutóbbi száma érdekes kíméletést közöl arról, hogy mennyi könyvet termel a világ. A kimutatás szerint 1911-ben és 1920-ban így állt az arány: Németország 1911-ben 32.998 mű és zenemű és 6689 hirtlap, 1920-ban 13.211 mű és zenemű és 2419 hirtlap; Ausztria 1911-ben 3158 mű és zenemű és 2357 hirtlap, 1920-ban pedig 1142 könyv és zenemű és 1856 hirtlap;

Belgium 1911-ben 2885 mű és zenemű és 2366 hirtlap, 1920-ban 1372 mű és zenemű és 1772 hirtlap; Dánia 1911-ben 3633 mű és zenemű és 1314 hirtlap, míg 1920-ban 4312 mű és zenemű és 2114 hirtlap; Spanyolország 1911-ben 2790 mű és zenemű, míg 1920-ban 3311; Amerikai Egyesült Államok 1911-ben 136.211 könyv és zenemű, míg 1920-ban 172.001; Franciaország 1911-ben 16.501, míg 1920-ban 12.004 könyv és zenemű; Anglia 1911-ben 15.004 könyv és zenemű, 1920-ban 17.003; Magyarország 1911-ben 2039 könyv és zenemű és 1435 hirtlap; Olaszország 1911-ben 11.315 könyv és zenemű, míg 1920-ban 9211; Hollandia 1911-ben 3675 könyv és zenemű, míg 1920-ban 2134; Lengyelország 1911-ben 3436 könyv és zenemű, míg 1920-ban 2131; Svájc 1911-ben 8465 könyv és zenemű, míg 1920-ban 9731. Mindezek a számok, bár teljes hitelességükhöz sok szó fér, mutatják, hogy milyen nagy visszaesést jelent a világháború a kultúra szolgálatára. Országok, amelyek magasan lengették a fölvilágosodás és tudomány zászlaját, visszaestek a kezdetlegesség stádiumába. Sőt még Lengyelország is, amely ma mint önálló ország szerepel, teljes visszaesésben van a cári uralommal szemben, ami természetesen érthető is, mert a papírosszükséglet nagy és a beszerzése óriási nehézséget okoz. A semleges vagy háborút nyert országok mutatnak csak kevesebb visszaesést, azonban ezek számadatainak meglátszik a világháborút keserű nyoma, mely a keleti országokat olyan érzékenyen sújtotta.

Szerkesztői üzenetek

U. S. Értjük megbízójának türelmetlenségét. A dolog azonban nem csupán rajtunk múlik. Az ilyes döntésre már csak ildomosági okokból is meg kell hívunk a pályázat finanszírozóját, aki azonban jelenleg tudtunkkal nincs Budapesten. Mihelyt megjön: dülőre visszük a dolgot.

L. J. Mihelyt az anyagbeosztásunk engedi, megkezdjük a közlést.

R. J. Sorát ejtjük.

Mellékleteink

Borítékunk szedését *Brezniczky József* készítette a Világosság-nyomdában. Nyomatója *Bauer Henrik* volt.

Könyvboríték. Tervezte és olomba metsette *Dukai Károly*, nyomtatta *Homó János* a Világosság-nyomdában.

Szakkönyvboríték. Tervezte és véste *Dukai Károly*, nyomtatta *Krausz Béla* a Világosság-nyomdában. E munka „Olom-metszet“ jellegével résztvevett a Szakácsművészet boríték-pályázatán s a bírálóbizottság által megvételre ajánlatott.

Levélfelj. Tervezte és szedte *Lettnér Károly*, nyomtatta *Leib Károly*. Mindketten az Arany János nyomdai vállalatnál.

Felelős szerkesztő: JANOVITS FERENC

Társ szerkesztő: NOVÁK LÁSZLÓ

Kiadó: STÁRK ADOLF

Kiadják:

A GRAFIKUS MŰVEZETEK TÁRSASKÖRE
ÉS A MAGYARORSZÁGI MAGÁNTISZTVISELŐK SZÖVETSÉGE-
NEK GRAFIKAI SZAKOSZTÁLYA

Szerkesztőség:

BUDAPEST V. CSÁKY-UTCA 15. I. EMELET 5. SZÁM

Kiadóhivatal:

MMSZ. GRAFIKAI SZAKOSZTÁLYA

Budapest IV. Eakü-tér 5

A „VILÁGOSSÁG“ KÖNYVNYOMDA RT NYOMÁSA

Műszaki igazgató: Deutch D.

A Magyar Nyomdászat előfizetési ára: Egész évre 400 korona. Egyes szám 40 korona. A munkásszervezetek és a MMSZ tagjainak: Egész évre 250 korona. Egyes szám 25 korona.

GROSZ ÉS KALLÓS

GRAFIKAI SZAKÜZLET
BUDAPEST V, NÁDOR-UTCA 29. SZ.
TELEFON 49-31

KÉPVISELETEK:

Julius Klinkhardt, Leipzig
betűöntőde és részlénagyár

★

Sächsische Kartonagen-Maschinen A.-G.

★

Chr. Hostmann-Steinberg
festégyár, Celle-Hannover

★

Bleicherei, Färberei u. Appreturanstalt A.-G.
Stuttgart

★

Papírgyári raktár

★

*Kő- és könyvnyomdai festékek, bronzok,
Mäser-lemezek, mindenféle nyomdat, könyvkötészeti cibhek állandó raktára*

"IMPORT"

PAPÍRKERESKEDELMI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
BUDAPEST VI, NAGYMEZŐ-UTCA 26
TELEFON 163-45

*Mindenemű
famentes, színes, okmány-, könyv-, nyomó- és
födélpapírok nagy raktára*

ELSŐ MAGYAR ACÉLÁRÚ- ÉS SZERSZÁMGYÁR

ALAPÍTVÁ 1859

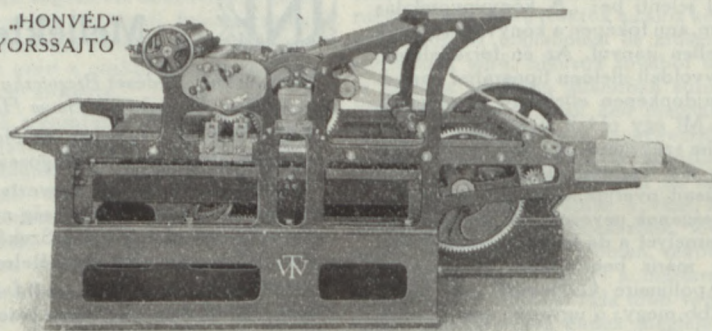
BARTUSEK KÁROLY

BUDAPEST V, BERZENCZEY-UTCA 30
TELEFON 17-43

Gyárt: Nyomdák és könyvkötészek részére papírvágó késeket, elsőrendű angol tégelyacélból békebeli minőségben, utólérhetetlen kivitelben, jótállás mellett. Kiütővasakat, vésőket, szedőhajókat, ivlogókat, tégelynyomórúgókat. Papírgyarak részére: körkéseket. Elvállalja továbbá nyomdák, könyvkötődéek, papírgyarak, dobozgyarak késeit köszörülés végett, helyben és vidékre. Mint a legregibb speciális cég e téren, össze nem tévesztendő

ÁRAJÁNLATOKKAL A CÉG SZÍVESEN SZOLGÁL

„HONVÉD”
GYORSSAJTÓ

WÖRNER J. ÉS TÁRSA

GÉPGYÁR RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

TÁVIRATI CIM: WÖRNER GÉPGYÁR BUDAPEST TELEFONSZÁM: 14-69 ÉS 61-90
V, VÁCI-ÚT 48

NYOMDAGÉPEK OSZTÁLYA

Gyárt: könyv- és könyvnyomdai gyorsajtókat, könyvkötőgépeket, könyvnyomdai kézi-sajtókat, körforgógépeket újságok nyomására. Vállal mindennemű javítást

HARTMANN VILMOS
PAPÍRKERESKEDELMI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
BUDAPEST, VI. KERÜLET, EÖTVÖS-UTCA 9. SZÁM

KÉPVISELETEK:

LEYKAM-JOSEFSTHALI RT * PITTENI PAPÍRGYÁR RT * HEINRICHSTHALI PAPÍR-
GYÁRI RT * ROEDER GUSZTÁV ÉS TSA * RÓZSAHEGYI CELLULÓZE- ÉS PAPÍRGYÁR RT

RAKTÁRON TART MINDENMŰ PAPÍRMINŐSÉGEKET

HORVÁT LAJOS
GRAFIKAI
SZAKÜZLETE RT

BUDAPEST
VII, ARÉNA-ÚT 80. SZÁM
TELEFON:
JÓZSEF 32-03

Telefon: 37-58 és 93-29

*
Lorilleux Ch.
és Társa

a világ legrégebbi nyomdafestékgyára

Iroda és raktár:
Budapest, Ferenc József-rakpart 27

Gyár:
Budafokon

*

Különlegességek: Háromszinnyomó- és könyökötőfestékek

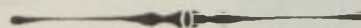
VÉRTESI ALADÁR
LEVÉLBORÍTÉK-
ÉS PAPÍRNEMŰGYÁR

BUDAPEST IV, FŐVÁM-TÉR 4
GYÁR:
IV, MOLNÁR-UTCA 33

TELEFON:
JÓZSEF 102-51
JÓZSEF 102-52
JÓZSEF 62-49

PUSZTAFI ZSIGMOND

GRAFIKAI SZAKÜZLET
BUDAPEST V, TÁTRA-UTCA 6. SZÁM
TELEFON 31-43

RÓNA és PUSZTAFI

GRAFIKAI GÉPEK ÉS SZERELVÉNYEK GYÁRA
BUDAPEST III, BÉCSI-ÚT 42
TELEFON 54-48

TELEFON:

95-66

BALOG IMRE
PAPÍR- ÉS LEMEZRAKTÁRA

BUDAPEST
V, HONVÉD-UTCA

4

IRODAI ÉS NYOMDAI PAPÍROK,
KARTONOK ÉS LEMEZEK. KÜLÖN-
LEGESSEGEK MINDENFÉLE SZÍNES
BORÍTÓPAPÍROKBAN (BUNT), VA-
LAMINT PHANTASIE-PAPÍROKBAN,
ÜGYSZINTÉN FÉNYLEMEZEKBEN

Szedőgépolom

kész összetételű, melyhez hozzákeverés nem szükséges, stereotíp-, lággy- és zeugóloom, továbbá antimon, angol ón napi áron kapható. Veszünk ócska ólom-, réz-, cink-, vas- és egyéb hulladékokat. Ólommalakat (ólomhamut) veszünk, vagy pedig cserébe tiszta ólmot szállítunk:

„OFÉ” Olvasztó és Fémértékesítő

Budapest VI, Vaxvári Pál-utca 8 (Operánál)
 Öntöde: Budapest VIII, Örökös-utca 13 (Baross-utcnál)
 Telefonhívószám: 94-6X

**NÉMETH
ISTVÁN**

**PAPÍRHULLADÉK-
KERESKEDÉSE**

TELEFON 28-69

BUDAPEST VI, PETNEHÁZY-UTCA 59. SZÁM
 (SAJÁT TELEPE). VESZ MINDENFÉLE IRODAI
 SELEJTPAPIROSOkat ÉS MAKULATÚRÁT.

Hans Wunder G. m. b. H., Berlin

kő- és könyynyomdai festékek, kence- és hengeranyaggyár:

Maschinenfabrik Kempewerk,

*Nürnberg tömönlödei és kémigráfiai gépek és szer-
számok gyára:*

A. Laue & Co., Berlin csiszolt horgany-, alu-
minium-, vörös- és sárgarézlemezek gyára maratás, vésés
és sajtolási célra;

Herrmann & Karig, Wien számozógépek és
készülékek, fűző- és lyukasztógépek gyára

MAGYARORSZÁGI
KÉPVISELŐJE

GOLDSTEIN A. UTÓDA

GRAFIKAI SZAKÜZLET
 BUDAPEST VII, KAZINCZY-UTCA 32
 TELEFON: JÓZSEF 123-95

WALDMANN FERENC PAPÍRGYÁRAK-LERAKATA ÉS NAGYKERESKEDELMI RT

BUDAPESTEN, V. KERÜLET, FALK MIKSA-UTCA 13. SZÁM ALATT

SÜRGÖNYCÍM: POPYROLEUM BUDAPEST

TELEFON: 96-19 ÉS 142-51

Állandó nagy raktárral rendelkezik a grafikai szakma részére szükséges mindennemű papírban

ANDREJ

SZTRUG:

**VIHAROS
IDŐK**

A Népszava-könyvkereskedés kiadása

SZAKÁCSMŰVÉSZET

A MAGYARORSZÁGI SZAKÁCSOK HAVI SZAKFOLYÓIRATA

SZERKESZTI
CZINHOBER FERENC
FŐMUNKATÁRS IFJ. FÉSZL JÓZSEF

I. ÉVFOLYAM * BUDAPEST, 1922 MÁRCIUS 1 * I. SZÁM

ARANYJÁNOS

IRODALMI ÉS NYOMDAI

RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

BUDAPEST VIII. SZENTKIRÁLYI-UTCA 23 ♠ TELEFON JÓZSEF 42-94

CHEQUE-SZÁMLA SZÁMA A M. KIR. POSTATAKARÉKPÉNZTÁRNÁL 50.425

BERGER
ÉS WIRTH

KAUFMANN GYULA

Wetter Times
Telecirkulárisok
Műhely

STEYRER-MÉNE PAPIRGYÁR

FUCHS DÁVID

GRAFIKAI SZAKÜZLET ÉS GÉPNAGYKERESKEDÉS
BUDAPEST VI, ARADI-UTCA 22
TELEFON 21-91

ALLANDÓ
NAGY RAKTÁRA
HASZNÁLT. JAVÍTOTT GÉPEK-
BEN BÁRMIKOR MEG-
TEKINTHETŐ

ALAPÍTTATOTT 1885

HASZNÁLT
GÉPEKET LEGMAGA-
SABB ÁRON VÁSÁROL, ESET-
LEG ANYAGOKRA
BECSERÉL

TELEFON: J. 6-33. SÖRGÖNYCÍM: BERGWIRT BUDAPEST

BERGER ÉS WIRTH

ELSŐ MAGYAR KÖ- ÉS KÖNYVNYOMDAI
FESTÉK- ÉS HENGERANYAGGYÁR
BUDAPEST
IX, MÁRTON-UTCA 19

M. KIR. POSTATAKARÉKPÉNZTÁRI SZÁMLA SZÁMA 2324
GIROSZÁMLA A MAGYAR ÁLTALANOS HITELBANKNÁL

HAYNALD PAPÍRKERESKEDELMI RT

H. H. ULLSTEIN, LEIPZIG MAGYARORSZÁGI KÉPVISELŐJE

BUDAPEST
BÁLVÁNY-UTCA 15

TELEFON: 45-33

Allandó raktár

*mindenféle nyomó-, író-, csomagolópapírokban és le-
mezekben, bankposta- és borítópapírok különlegessége*

KAUFMANN GYULA

GRAFIKAI SZAKÜZLETE
BUDAPEST VII, KERTÉSZ-UTCA 48. SZÁM
TELEFON: JÓZSEF 105-70

BREHMER & CO.
Maschinenfabrik, Wien

KARL KRAUSE A.-G. POPPELBAUM, WIEN
Maschinenfabrik, Leipzig betűöntőde és rézlenyegár

CÉGEK
KÉPVISELETE

Wottitz Vilmos fotocinkográfiai műintézete

Telefon 679

Budapest IV, Kossuth Lajos-utca 1

STEYRERMÜHL PAPÍRGYÁR

Magyarországi vezérképviselete és lerakata
**Freund-Bárdi-féle papírnagykereskedés
és grafikai szaküzlet**

Budapest V, Országház-tér 1
Telefon 82-35

Különlegesség: műnyomó-, kromo-, másoló-, rajz-, flór- és famentes papirosban. Allandó nagy raktár.

Wilhelm Woellmer's Schriftgiesserei - Berlin

Messinglinien-Fabrik und Gravier-Anstalt

Mintafüzetekkel szívesen
szolgál képviselőm:

OFFENBERGER MIKSA, BUDAPEST

VIII, József-
körút 13

ELSŐ MAGYAR BETŰÖNTÖDE^R_T

BUDAPEST

VI, DESSEWFFY-UTCA 32

Érdeklődésben a Schriftgießerei
D. Stempel A-G. Frankfurt a. M. céggel

**DIVATOS
SZÖVEG ÉS CIMBETŰK**
MAGYAR, NÉMET, LENGYEL, HORVÁT
TÓT, ROMÁN, BOLGÁR, SZERB, GÖRÖG
SZEDÉSHEZ

A LINOTYPE SZEDŐGÉPEK BETŰIVEL
EGYEZŐ VÁGÁSÚ BETŰK KÉZI SZEDÉSRE

SIMA ÉS MINTÁZOTT RÉZLÉNIÁK
TELJES NYOMDAI BERENDEZÉSEK

TELEFONSZÁM 23-70

MINDEN
MŰVEZETŐ
GÉPMESTER
SZEDŐ

AZ

ATHENAEUM

OLCSÓ
KIADVÁNYAIT
OLVASSA

*Kaphatók minden könyvkereskedésben
és elárusítónál. Kérjen árjegyzéket*

TELEFONSZÁM: JÓZSEF 126-54

**PAPÍRNAGY-
KERESKEDÉS**

**GRÓSZ
VIDOR**
ÉS

**BUDAPESTEN, VII,
KERTÉSZ-UTCA 20**